

# VIGILIA

SZERKESZTI  
**SÍK SÁNDOR**

PAPP IMRE  
BELON GELLÉRT  
VÁROSI ISTVÁN  
ZIMANDI ISTVÁN  
BITTNER LAJOS  
BALANYI GYÖRGY  
HUNYADI ISTVÁN  
KALLÓ FERENC  
MIHELICS VID

**írássai**

1955 NOVEMBER

Ára **5** forint

# VIGILIA

XX. ÉVF.

11. SZÁM.

## TARTALOM

|                                                                        | Oldal |
|------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Papp Imre</i> : A kemény tisztaság szentje .. .. .                  | 561   |
| <i>Belon Gellért</i> : Istenélményünk válságai .. .. .                 | 563   |
| <i>Városi István</i> : Új hajlék dícsérete, Keserves dícséret (Versek) | 570   |
| <i>Zimándi István</i> : Emlékezés Péterfy Jenőre (1850—1899) .. ..     | 572   |
| Őszi fény (Angol versek; Bittner Lajos fordításában) .. ..             | 578   |
| Szent Klára legendájából (Balanyi György fordítása) .. ..              | 583   |
| <i>Hunyadi István</i> : Őrsike gazdagsága (Elbeszélés) .. .. .         | 587   |
| <i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények .. .. .                         | 593   |
| A kis út .. .. .                                                       | 601   |

## N A P L Ó

Thomas Mann (603); A görögországi orthodox egyház (607); Vörösmarty latin versei (610); Pakisztán keresztényei (611); Városi István (612); A termelészövetkezetek (613) .. .. . 603

Felelős szerkesztő és kiadó:

*Sík Sándor*

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*.

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetési ügyek: Kultura Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat Budapest, VI., Sztálin-út 21.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5.— forint.

## A KEMÉNY TISZTASÁG SZENTJE

Szent Imre herceg szüzi tisztaságában a magyar nép soha sem félreházódó gyengeséget, hanem mindig férfias keménységet látott. Ezért választotta őt az élet megharcolására induló ifjúság védőszentjévé. Erdemes ennek az egészséges szemléletnek teológiai hátterét feltárni.

Az ember anyagba testesült szellem. Anyagiságánál fogva egy párányát alkotja a kozmikus nagymindenségnek. Azonban az ember nem puszta élettelen anyagi képződmény, hanem élő test. Az élőlényt viszont sajátos kétsarkiság jellemzi: a faj és az egyed egymásbanélése. Az élő faj nem elvont logikai egyetemesség, hanem évmilliókon áttörő roppant valóság. Az egyedek születésén és halálán át a faj éli a maga messzeágazó életét. Az egyed a faj életakaratóból támad létre, s miután átadta az élet nagy örökségét, elöregszik és meghal, hogy a faj ifjú egyedekben megújódva élhesse tovább önmagát, dacolva az idő megvénítő hatalmával.

Ebbe a titokzatos felkészültségű valóságba lehel Isten a testelen szellemet, az emberi lelket. Az ember mint faji életfolytonosságából előmerülő egyedi élőlény éli meg emberi sorsát. Amde szellemiségénél fogva az ember több, mint felbukkanó és tovatűnő példánya egy élő fajnak. Az ember több, mint a pusztáélete. Az emberi lét nagy drámája nem merül ki a faji örökség átszarmaztatásában. Halhatatlansága révén az ember fölmérhetetlenül meghaladja a faji életfolytatódás végzetes mulandóságát.

A faj nyers akaratából életre ébredő ember kimagasodik a faji élet hatalmas sodrásából. Számára az élet megszűnik elviselt tényré lenni és szabad megoldást igénylő erkölcsi feladattá súlyosodik. Neki magának kell döntenie önmaga és a benne élő faj sorsa felett. Ezért

van, hogy az emberben feloldódik a faji élet ösztönrendszerének determinációja, ami jellemzője azoknak a lényeknek, melyek semmi mások, csak élőlények. Amit az állatvilágban elrendez és összehangban tart az ösztön, az erkölcsi kötelezettségként mered az ember elé. Itt kell nagynak és erősnek lennie: hogy urrá legyen a faji törekvés vad sodrásán. Ha mármost az ember a faji életfolytatás főségei hivatásának teljesítésében elárulja szellemi magasrendűségét és oda-hullik a faji életakarat szilaj követeléseihez, testestől-lelkestől romlásnak indul. Akkor u. i. hiányzik, ami szabályozná a gazdátlan bomló faji energiákat, s azok elszabadulva zabolátlanul száguldának, míg az egész embert szakadéknak nem viszik.

A fajiságában elhasonlott, „fajtalan” emberről azt szokták mondani, hogy elállatiasodott ember. Ez azonban helytelen megjelölés, mert ha az ember elhűtlenedik emberiségétől, nem az állati lét kiegyensúlyozott szintjére süllyed, hanem az önelvesztésnek olyan kazamataiba zuhan, melyek az állati létforma kategóriáiban ismeretlenek. A fejetlenné váló faji erő bús vergődésétől, a paráznság, tisztátalanság felidézett átkától mindörökre mentes az élőlényeknek az a világa, ahol az élet csak kibomló valóság, de nem nagykötelezésű erkölcsi feladat.

Hogy az ember lényéhez méltó módon élje az életet és a faji életfolytatást, nagy küzdelemre kell vállalkoznia. Igazán embernek lenni nem megtalált tény, hanem kivívott győzelem. A győzelem viszont kemény harcot igényel, harcot: hősie áldozatokkal és elszánt lemondásokkal. Az ember az élet harcosa és aszkétája. Valaminek mindig meg kell hálnia benne, hogy az emberibb embert élhesse magában.

Viszont van valami az emberben, ami nemcsak az életnél, de az emberségnél is több: ez az isteni elem az emberi létben. Az anyagba vetett embernek Istenhez kell nőnie. Az ember Istenhez rendelt élőlény. Ez a legnagyobb követelménye és harci feladata az emberi létnek. Innen támad a faji élet síkján megkövetelt aszkézis is: hogy ne embertelen, hanem isteni módon élje magában az emberséget. El kell vesznie abban, amiben kevesebb önmagánál, hogy feltámadhasson a Végtelenben, akiben több önmagánál.

Vannak kiválasztottak, akik egészen elveszítik önmagukat a faji élet számára, hogy teljesen Istenéi lehessenek. Itt az Istenhez hasonló ember nagyságával járó áldozat követelménye kiterjed a faji életmegélés teljességére. Kimondhatatlanul súlyos ez az áldozat, mert benne az ember nem csupán önmaga nevében mond le az életéről, hanem a sokezeréves faji életet is feláldozza. Viszont sehol annyira nem tűnik ki, hogy az ember több, mint a benne tovak hullámzó nyers élet, mint ahol le tud mondani róla. Emberefeletti, Istenből vett erő kell ehhez: felülemelkedni az életfolytathatóságain és egészen tisztának, érintetlennek maradni annak számára, aki maga az élet tiszta Teljessége.

Ebből látható, hogy a tisztaság erénye nem erőtlenség, hanem nagy elszántságú viadatok győzelmi eredménye. A szüzesség gyermeteg szépsége mélyén félelmetes, isteni erők feszülnek. Amint az Írás magyarázza: „Azért tett téged erősre az Úr keze, mert szeretet a tisztaságot.” (Jdt 15, 11.) Csak a legszédítőbb magaslatokra hívott hősök értik meg a tisztaság fősleges titkát: „Nem mindenki fogja fel ezt az ígét, hanem akiknek megadott.” (Mt. 19, 11.) A tisztaság elhívottjában hatalmas szenvedélyek iz-

zanak: a mindent vállaló szeretetnek, a rajongó odaadásnak égbetörő lángjai lobognak lelkében. A tisztaság nem az élet elutasítása, hanem éppen ellenkezőleg: az élet teremtő Forrásának olyan szenvedélyes megkívánása és megízlelése, melytől eliztelenedik a mulandó életfolytatódás minden élvezete. Isten szüzi rabjait azzal vádolják, hogy kihál belőlük az élet teremtő akarata, hogy elszürkülnek bennük az emberi élet diadalmasabb színei. Ezzel szemben tudnunk kell, hogy éppen bennük mozdulnak fel a legnagyobb emberi igények, mert magát a végtelen Életet szomjazzák. Az isteni Szeretet utáni olthatatlan vágyakozás emeli el lelküket az itteni vándorlás omladozó örömkútjaitól. „Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meg fogják látni az Istent.” (Mt 5, 8.) A tisztaság elragadottjai máris megsejtik Isten elfelejthetetlen szépségét. Ezért kell viselniük a vádat, hogy szemeikből kihálványulnak a mulandóság fakuló színei.

Isten eljegyzettjében áldozatul esik a távoli évezredeknek kívánó faji életáram. Amde nem lehet úgy feláldozódni az isteni Végtelenségnek, hogy önmagánál többé ne vál-nék az áldozat, nem lehet úgy meghalni a teremtő Életnek, hogy fogyhatatlan élet ne sarjadna ebből az eltemetkezésből. Imre hercegben, a kemény tisztaság szentjében magva szakadt a magyar faj életének, de nem maradt terméketlen ez a hő-sies élet, mert magáévá tette a mindeneket éltető isteni Szeretetet. Ezért nemzedékeken keresztül fénylik ez a leronthatatlan tiszta élet és áldozatának gazdag terméséből halhatatlan életek támadnak. Joggal zengi róla az ének:

Magyar földnek szép hajtása,  
Tiszta, ékes, szent virág.  
Fajunk égbe virulása,  
Gyümölcstermő ifjúság.

P a p p I m r e

## ISTENÉLMÉNYÜNK VÁLSÁGAI

(Folytatás)

### *Lelki konfliktusaink forrásai*

Nézzünk a magunk életébe és vizsgáljuk meg, honnét erednek Istennel való összeütközéseink. Rövid gondolkozás után rájövünk, hogy bár tisztában vagyunk azzal, hogy az Isten világfölötti és teljesen független a világtól, de mégis összekötjük Őt e világ valamilyen formátumával, helyzetével vagy állapotával, pl. a renddel, szépséggel, nagysággal, erővel; általában tehát olyasmivel, ami nekünk is imponál, ami meggyőz, és lenyűgöz. Ezeknek szemüvegén és ezeknek mértékével nézzük az Istent, pedig tudnunk kell, hogy Isten ezeknél sokkal nagyobb. Ha pedig nagyobb, akkor melllette ezek eltörpülnek. Így minél jobban megismerteti velünk Isten az ő nagyságát, fényességét, annál inkább vesztenek ezek erejükből. Ezért mondja az Úr Krisztus: „Ami magas dolog az emberek előtt, utálatos az Isten szemében.” (Luk. 16, 15.) Szent Pálnál kapjuk meg a magyarázatát: „Sőt nem is dicsőséges, ami abban a részben (= a Krisztus nélküli világban) megdicsőült, ennek (= a Krisztus által hozott mélyebb megismerésnek) túlaradó dicsősége miatt. Mert ha oly dicsőséges az, ami múlandó, sokkal dicsőségesebb az, ami maradandó.” (II. Kor. 3, 10–11.)

Igen ám, de sokkal jobban bennegyökerezünk ebben a világban, semhogy könnyen viselnénk el élményeink tetszetős voltának elhomályosulását. Jellemző ismét Szent Pál szava: „Fohászkodunk a teher miatt, mivel nem azt akarjuk, hogy levetköztessünk.” (II. Kor. 5, 4.) Ezért jelzik nyögések, sóhajtozások és vajúdások a kegyelem útját is (Róm. 8, 22–24.).

### *A kisszerűség Istene*

Tagadhatatlan, hogy könnyebben érezzük meg Istent a kelő nap frissességében vagy az erdőmélyek üde csendjében, mint egy nagyváros tülekedő rohanásában. Az is igaz, hogy mélyebb belátást enged Isten fölségébe egy hatalmas tengeri vihar vagy az elemek robajló játéka. De nem többet ismer-e meg az Istenből az, aki az élet zajgása közepett is fölismeri Istent? Vagy aki a mindennapi élet sivár kicsiségeiben is fel tudja fedezni az Isten nyomait? Mert ott is jelen van, mégpedig nem okossága és bölcsesége nélkül van jelen. Persze, akinek Isten meg akarja mutatni a kisszerűségekben is jelenvaló szeretetét, azt életútjában rákényszeríti, hogy addig járja a hányódó élet ösvényeit s az unalmas életkeretek lapos tájait, míg csak fel nem sejlik előtte Istennek ezekben is megmutatkozó jósága és áldó ereje. Természetes, hogy a léleknek sokat kell addig szenvednie, míg elmondhatja a zsoltárossal: „Neked a setét nem setét s az éj világos, mint a nap, fény vagy setét: előtted ugyanaz.” (138. Zs. 12.)

\* Belon Gellért tanulmányának első részét l. a Vigilia októberi számában.

## *A rendetlenség Ura*

Hasonlóképpen nagy bizonyítéka Istennek a rend és a célszerűség is. De roppant lesújt a világban tapasztalható rendezetlenségek és célszerűtlenségek keserű látomása. Ha már szedtünk szét zsebórárt, akkor megtapasztaltuk, mennyire nem vagyunk urai a szanaszét heverő kerekeknek és rugóknak. Hozzánemértő ember mennyi célszerűtlen és fölösleges dolgot lát pl. egy építkezésnél vagy egy ország, ill. hadsereg vezetésénél. De aki mester mindezekben, az ura a helyzetnek. Így Isten ura e világ logikátlanságainak és összevisszaságainak is. Hisz nagyobb rendetlenség nem lehet a világban, mint volt a teremtés kezdetén vagy lesz a világ végén. És mégis mindkettő fölött az Isten Lelke lebeg. — Epp ezért sokkal mélyebb ismerete és nagyobb belátása van annak, aki nemcsak a rendben és célszerűségben, de a látszólagos rendezetlenségben és célszerűtlenségben is megsejti Isten kezét.

## *A jeltelenség Istene*

A jelek és csodák szinte kézzelfoghatóvá teszik Isten működését és különös módon fel tudják fokozni az érdeklődést Isten után és el tudják mélyíteni Istennel való kapcsolatainkat. Időnként és helyenként gondoskodott és gondoskodik az Isten, hogy a csodátevés ki ne fogyjon a földről. Viszont mindnyájan éhesek vagyunk az isteni beavatkozás feltűnő jeleire, bár az Üdvözítő szemrehányásával találkozzunk: „Hacsak jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek.” (Ján. 4, 48.) Ez óvás ellenére a bajba jutott ember kínlódván panaszkodik a zsoltárossal: „Nem látjuk immár jeleinket, próféta nincs, s nincs közöttünk, aki tudná: még meddig megyen így.” (73. Zs. 9.) És keserűen mondja ugyancsak a zsoltárossal: „Rám siralmat ez hozott: a Fölségesnek jobbkéze megváltozott.” (76, 11.)

De az isteni beavatkozás kézzelfogható közelségét hiányoló emberhez már Jeremiásnál így kiált az Isten: „Vajjon csak közelből vagyok-e én Isten? — úgy mond az Úr — és nem vagyok-e Isten a távolból is?” (Jer. 23, 23.) Isten a jeltelenségnek és csodátlanságnak is Istene. Ezt akarta nyomatékoznia akkor, amikor irgalmának legbővebb kiadását: a megváltást jeltelenségben és csodátlanságban végezte el a Golgothán.

## *Hiába imádkozom!*

Nagy panasza volt ez már a zsoltárosnak is. „Én Istenem! — kiáltozom napestig, és nem figyelsz; és éjszaka, de rám ügyet sem vetsz.” (21, 3.) Vagy máshol: „Elfáradtam kiáltani, és torkom elrekedt, elbágyadt a szemem, míg várom Istenem.” (68, 4.) Így kialakulhat bennünk a keserű tudat: „Az Isten elfeledt, elfordított arcát, nem vet felém tekintetet.” (9, 11.) Vagy perbeszálunk vele: „Vajon az Isten mindörökké elvet? soha többé nem lesz hozzánk kegyelmes? Jósága hozzánk örökre oda? és mindörökké megszünt az ígélet szava? Könyörülni az Isten elfeledt? haragjában irgalma elveszett?” (76, 8–10.) A legmélyebb lelki lesújtottságot olvashatjuk a 37, 40 és 87. zsoltárokban, szinte minden felemelő és vigasztaló gondolat nélkül, jelezvén ezzel azt, hogy olyan lelkiállapotba is eljuthatunk, melynek végső kicsengése: „csak a homály bizalmasom.” (87, 19.)

Talán ez a legáltalánosabb panaszunk Istennel szemben; a legtöbb ember istenhite és bizalma a meghallgatatlanság lelki sérülésén keresztül folyik el. Igaz, hogy nagy gyötrelmem a szív számára Istennek e visszavonulása, de hát legnagyobb választottait sem kímélte meg ettől. Hogy Szent Pál életéből nem távoztatta el „a sátán tövisét”, mely megszégyenítette őt, pedig háromszor is kérte erre az Urat, ezen még talán túlmegyünk. Hiszen ez egyéni baja volt. De hogy miért nem hallgatta meg választott apostolának azt a mindenképpen jogos és igazolt kérését, hogy „megmenekedjem a hitetlenektől, kik Judeában vannak” (Róm. 15, 31.), ez nagy titok. Az ő és a mi emberi elgondolásunk szerint mit tudott volna tenni ez a csupa tűz ember fogságának őt esztendeje alatt! És az az Isten, aki Szent Pétert a sokszoros őrségen keresztül kivette a börtönből, miért nem hallgatta meg a rab Szent Pál állandó imáját, „hogy az Isten tárjon fel ajtót a beszédhez, Krisztus titkáinak hirdetéséhez” (Kol. 4, 3.), ezt nem értjük. — Vagy ha még a börtönből való kiszabadulást is túl testi dolgoknak tartjuk, akkor kérdezhetjük: miért nem hallgatta meg azt az igazán jó és nemes szándékra végzett imáját: „Testvérek! Szívemből kívánom és könyörgök az Istennek az ő (zsidók) üdvösségükért.” (Róm. 10, 1.) Pedig ez az ügy nagy lelki válságokkal járt az apostol lelkében: „Igazat mondok Krisztusban — írja — nem hazudom; a lelkiismeretem tesz mellettem tanúságot a Szentlélekkel, hogy nagy a szomorúságom és szívemnek szüntelen a fájdalma. Hiszen azt kívánám, hogy magam legyek átkozottként távol Krisztustól testvéreimért, test szerint való rokonaimért, az izraelitákért.” (Róm. 9, 1—3.) És nem teljesítette ezt sem.

Mindez azonban nem hogy fogyasztotta volna Szent Pál hitét és bizalmát az Istenben, hanem olyan arányban nyitotta fel előtte Isten fölségének élményét, hogy ugyanebben a levélben így kiált fel: „Mekkora mélysége az Isten gazdagságának, bölcseségének és tudásának! Mennyire megfoghatatlanok az ő ítéletei és felkutathatatlanok az ő útjai! Mert ki ismerte meg az Úr gondolatát? Vagy ki volt az ő tanácsadója?... Dicsőség neki örökre!” (Róm. 11, 33—36.)

Ha utalunk még Jézus Getszemáni kerti imájára: „Abba! Atyám! minden lehetséges neked, vedd el tőlem e poharat!” (Mk. 14, 36.), látjuk, hogy az Ő imáját sem hallgatta meg Isten. Úgy-hogy a kereszten joggal magáévá tehette az ószövetségi imádkozóknak és Istentől elhagyatottknak panaszát: „Istenem, Istenem! Miért hagytál el engem?” (Mt. 27, 46.) Pedig ő igazán „kedves Fia” volt az Istennek és elevenen élt benne a tudat, hogy Isten őt mindenkor meghallgatja. (Ján. 11, 42.) Azt éppen Jézus tudta legjobban, hogy Isten Őt el nem hagyta, de úgy érezte, mintha elhagyta volna, mert visszavonult hatalmával szándékainak kiismerhetetlen fölségébe.

Igy táruul fel előttünk Istennek emberi mértékkel nem mérhető élete és szándékainak emberi okoskodásokkal nem követhető fönsége.

Ezek a gondolatok vezetnek egyben át az istenélmények legnagyobb próbatételeihez: Istennek a szenvedéshez és bűnhöz való viszonyához.

## *Mint fiakkal...*

A szenvedés problémájában éppen az a kínzó, hogy a szerető Atya a „csupa szeretet” Isten miért engedi a szenvedést. Ha Végzetnek hívnánk Istent vagy Hatalomnak, akkor talán valahogy megértenénk. De mert Atyának hívjuk, ezért nem megy a fejünkbe. Persze a szenvedés titkát megfejteni nem fogjuk, de jó hasznát vehetjük egy-két analógiának a magunk megnyugtatóására.

A csecsemőnek egyetlen életeleme az anyatej, az mindene. Az egészséges szervezetű és természetes érzületű anyának szintén egyetlen életeleme, hogy adja azt. Mégis egy idő után — éppen mert szereti gyermekét — elvonja. Mennyi toporzékolás, sírás és vigasztalhatatlanság van ilyenkor a gyermekben. Ha érteni és beszélni tudna, nyilván elnevezné anyját mindennek, hogy ilyen kegyetlen, olyan szívtelen, és szemére hányná, hogyan van lelke elvenni tőle nemcsak az általa megszokott és megszeretett testi táplálékot, de — ha hihetünk a mélypszichológiának — a lelki egyensúlyi és kielégülési komplexumot is.

Hasonlóképpen anyás gyermeknek nincs nagyobb kínja, mint mikor magasabb neveltetés végett intézetbe adják és így kiszakítják az otthon meleg légköréből és idegen arcok s idegen környezet ridegségébe taszítják. Pedig a szülők éppen azért okozzák neki ezt a fájdalmat, mert szeretik.

Egy felrobbanó lombik súlyos égési sebeket okozott egy gyermekben. Hogy az elhalt bőrdarabok hullamérgezést ne okozzanak, az orvosok csipeszekkel tépték le azokat az atya jelenlétében. A gyermek szívtelennek és kegyetlennek nevezte apját, hogy tűri és tétlenül nézi pokoli fájdalmait.

Bármennyire sántítannak is ezek a hasonlatok, mégis ilyenekkel kell magunkat csendesítenünk szenvedéseink közepette. Annál is inkább, mert a szentírás is ezekhez folyamodik.

„Mint fiakkal — olvassuk Szent Pálnál — úgy bánik veletek az Isten; mert melyik fiú az, akit atyja meg nem fenyt? Hogyha fenytésen kívül vagytok, amelyben mindenki részesült, akkor korcsok vagytok és nem fiak. Minden fenytés ugyan a jelenben nem látszik örvendetesnek, hanem fájdalmasnak, később azonban az általa megedzeteknek az igazságosság megnyugtató gyümölcsét adja. Ezért fel a lankadt kezekkel, és az ingadozó térdeket egyenesítétek ki!” (Zsid. 12, 7—12.)

Ezek a hasonlatok azért nem szoktak bennünket végleg megnyugtanni, mert a földi atyának nincs ereje fia szenvedését megszüntetni, de Istennek — mert mindenható — módja volna erre. Pláne ha hozzávesszük azt, hogy a szenvedés mindenestül idegen Isten világától és teljességgel ellenkezik vele minden életkisebítés.

## *Kozmikus vita résztvevői*

E nehézség nyomán nyílik betekintésünk abba a kozmikus vitába, melyben Isten áll a lázadás angyalaival a világ kezdete óta. Több nagy teológus szerint az angyalok azért lázadtak fel Isten ellen, mert Isten kinyilatkoztatta nekik emberrélevésének

szándékát. Ezen az angyalok megbotránkoztak, és nem fért a fejükbe, hogy tehet Isten ilyet; hogy oly gyatra, a szellemi lét legalacsonyabb fokán álló s méghozzá testhez kötött teremtmény alakját akarja felyvenni. Istenhez méltatlannak, de maguk számára is megalázónak ítélték e dolgot. Isten a lázadásért megbüntette az angyalokat. De nem elégszik meg a lázadó megbüntetésével, hanem mind a hűséges, mind a lázadó seregek előtt be akarja mutatni a lázadók által oktalannak mondott megtestesülés titkának isteni bölcsességét. Erre mutatnak Szent Pál szavai, ki az egész üdvrend célját abban látja, „hogy most kinyilváníttassék az Istennek sokszoros bölcsesége a mennyei fejedelemségeknek és hatalmasságoknak”. (Ef. 3, 10.)

Minthogy Szent Pál „sokszoros bölcseséget” említ, azért az Isten nem egyszerűen az eredetileg eltervezett és a paradicsomi állapotban lévő emberiséget választja a megtestesülésre és üdvösségre, hanem az ördög kezeibe adott s az ördög által megrontott emberi természetet. Olyanformán, mint az ügyes bűvész a hallgatóságra bízva, hogy összekeverjék kártyáit és kűszálják össze szereit, Isten is a lázadó angyalok által gyatrának tartott emberiséget még ráadásul kezükbe adta, hogy úgy rontsák el és kűszálják össze, ahogy csak akarják. Ez történt a bűnbeeséskor. Az ördög a bűnnel az embernek isteni életre való méltatlanságát, a szenvedéssel pedig az arra való alkalmatlanságát akarja bizonyítani és elérni. A szenvedés tehát a bűn mellett az ördög fegyvere, mely által „egész életükön át rabszolgaságban” véli tartani az emberiséget. (Zsid. 2, 15.)

Ehhez az ördög által elrontott és leigázott emberiséghez jött el Krisztus, akiben Isten „lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat, nyilvánosan megszégyenítette őket és diadalmaskodott rajtuk.” (Kol. 2, 15.) Krisztus ugyanis mint „erős fegyveres”, legyőzve a sátánt „elvette minden fegyverzetét, melyben bízott.” (Luk. 11, 22.) A sátán biztosnak s győzelmesnek vélt fegyverét Krisztus kiragadta a kezéből és azzal ölte meg és öli meg. Ezért kiáltja oda Jézus a sátánnak: „Halál! Halálod leszek én!” (Oz. 13, 14.) A halált (s benne a szenvedést) halállal győzi le, a sátán fegyverét a sátán fegyverével csorbítja ki. Ahogy Dávid Góliátot Góliát kardjával ölte meg.

Ebből ered a szenvedésnek keresztény értelmezése. A szenvedést Jézus a „sátán kötelekének” (Luk. 13, 16.), Szent Pál a „sátán tövisének (II. Kor. 12, 7.) nevezi, tehát a sátán fegyverének. Ezért a szenvedést mint ilyent nem lehet szeretni, hisz az a sátán bolygót hordja magán. De mégis meg lehet, sőt meg is kell ragadni, mint a sátánnak Krisztus által kicsavart fegyverét, hogy saját fegyverével öljük meg magunkban és másokban is a bűnt s gonoszsgát, mint Krisztus tette.

Ezért akikben mélyebb és bővebb az istenélmény, azok békeséggel tűrik a szenvedést. Sőt ha bővebb az Isten világába való betekintésük, akkor nemcsak tűrik, hanem óhajtlják és tudatosan vállalják is a szenvedést, mert részt akarnak venni Istennek a sátán fölött aratott győzelmében. Ezért nem akadhatunk fenn a szenteknek a szenvedések után való szomjazásán.

Mint ahogy sokkal nagyobb koncepciójú az a hadviselés, melyben az ellenség a saját csapdáiba kerül és a saját fegyvereitől

pusztul el, így Isten is a sátán fölötti győzelemnek ezt a magas iskoláját választotta. „Megfogom a bölceket ravaszágukban” — olvassuk Szent Pálnál (I. Kor. 3, 19.). És így sokszorozódik meg Isten bölcsesége.

Ezért nem lehet a szenvedés istenélményeink botrányköve, de inkább szegletköve.

### *A legsötétebb titok*

Az istenélmények legnagyobb keresztje a bűn értelmetlenségének látomása. Nem tudjuk hová tenni e kérdést: Miért engedi Isten a bűnt? És nemcsak létezni, de uralkodni is! Hány istenhit ment már ebben tönkre és hány istenszeretet hült ki! A 72. zsoltár tele van ezekkel a sötét gondolatokkal. De ugyanott olvassuk: „Hát elmélkedtem, hogy mindezt megértsem, de nagyon fáradságosnak ítéltém, míg nem az Isten szentélyébe mentem, s végüket megfigyeltem.” (16—17.) Mélyebben kell tehát belehatolnunk az isten megélésébe, hogy ezt a sötét titkot megsejtsük.

E titok nehezebb a szenvedés problémájánál. Mert míg a szenvedés a sátánnak csak fegyvere, a bűn a sátán győzelmét jelenti. Zseniális az a hadvezetése, mely bár minden csatát elveszít, de a háborút mégis megnyeri. Ilyesmi történik a kegyelem és bűn harcában. Míg a szenvedéssel a sátán inkább az embert akarja elszakítani Istentől, addig a bűnnel elsősorban Isten türelmét és irgalmát akarja kimeríteni.

Hogy bebizonyítsa Isten „oktalanságát” (I. Kor. 1, 25.), amiért az embert belekalkulálta a magasabb isteni életben való részvételbe, a legszörnyűbb bűnökbe hajszolta bele az ördög az emberiséget, csakhogy kimondassa az Istennel az egyszerű már elhangzott szót: „Meggámtam, hogy embert teremtettem!” (Móz. I. 6, 7.) Vagy legalább szeretné rábírní Istent a prófétai szóra: „Meggámtam már a könyörülést!” (Jer. 15, 6.) Ezért abban reménykedett hogy a bűnözönnel, de különösen az istengyilkosság megszervezésével oly magasra emeli az emberiségnek már amúgyis égigérő bűnhegyeit, hogy az Isten bősziúlen végleg bezárja a mennynek kapuit a megváltást mégiscsak szomjazó emberiség előtt.

Am tudjuk, hogy éppen fordítva történt. „Amikor elhatalmasodott a bűn, még bőségesebb lett a kegyelem.” (Róm. 5, 20.) A Golgota bűnözönére nem hogy becsapódott volna a mennynek kapuja, hanem a legszélesebbre tárult és ekkor nyílt „bátorságos útunk” (Ef. 3, 12.) Így az ördög bár csatát nyerni látszott, elvesztette a harcot.

Ezért a bűn fölött az isteni irgalomnak különös és számunkra felfoghatatlan titka lebeg. Ebben a szemléletben nem átalija Isten leiratni Szent Pállal e merész fogalmazású kitételeket: a zsidók vétke „nyeresége a világnak és megfogytakozásuk gazdagodása a pogányoknak.” (Róm. 11, 12.); továbbá hogy „a mi igaztalanságunk teszi nyilvánvalóvá az Isten igazságát” (Róm. 3, 5.); és hűtlenségünk az ő hűségének mérhetetlen távlatait nyitja meg (Róm. 2, 4.).

Van tehát a bűnnek olyan szemlélete, mely észre tudja venni a bűnözön mélyén az isteni szándékokat a bűnnek Isten által való megengedésében. Így a bűn tengere s annak mértéktelen uralma nem hogy kioltaná az istenélmények melegségét a szívből, hanem

az Isten irgalmának csodálójává és a sátánon kifogó ügyességének imádójává teszi az embert.

### *Isten „gyöngesége”*

Mindezekben, de főleg a legutóbbi pontokban az istenszerető lelket elsősorban nem az embert érő bajok érintik, hanem attól félnek, hogy Isten szent fölségének tekintélye megtépázódik a nagy gyöngeség és presztizisvesztés folytán. E presztizisvesztés elsősorban irgalmán és hoszútűrésén mutatkozik meg, és úgy tűnik fel — véljük — mintha Isten tehetetlenül fenyegetőző öreg lenne. Jónás próféta emiatt haragszik meg az Istenre (Jón. 4, 1—4.) — Másik forrása e presztizisvesztésnek az, hogy bár hitünk szerint ura a természeti és történelmi erőknök, mégis e természeti és történelmi erők fölényben látszanak lenni Isten ügyével és választottaival szemben. Ezekben ugyanis Isten kezének vezetése eltűnni látszik és út nyílik olyan magyarázatokra, amelyek Istentől tudni sem akarnak. Ettől kinlódott már a zsoltáros is: „Hogy tudná Isten ezeket? s a Fölségesnél van-e ismeret?” (72, 11.) Szent Péter is utal már erre: „Gúnyolódók fognak jönni, kik saját kívánságaik szerint élnek, mondván: Hol van az ígéret vagy az ő eljövetele? Mert amióta elhunytak az atyák, minden úgy marad, mint volt a teremés kezdetétől.” (II. Pét. 3, 4.) Az Isten frigiditását elfogják a pogány filiszteusok, Jézus vére által megszentelt helyeken orgiázik a pogány római, később meg a török. A virágzó egyiptomi és szíriai egyházat elsöprik az arabok, Istennek szentelt kiváló személyek bűnbe süllyednek, stb. stb.

Tudnunk kell azonban, hogy szent vallásunk nem titkolja el Isten e gyöngeségét előlünk, s nemcsak szavá teszi, de fel is szólít „az Ő gyalázatának” hordozására (Zsid. 13, 13.) és bátor vállalására (Zsid. 11, 25.). Abban a biztos tudatban van ugyanis, hogy „Isten oktalansága bölcsőbb az embereknél; és az Isten gyöngesége erősebb az embereknél.” (I. Kor. 1, 25.) Olyanforma ez a játék, mint mikor egy dühödt kisgyerek nekiesik vele évődő bácsijának és tehetetlen dühében rugja, harapja őt, az meg hagyja és mosolyogva nézi s tűri az egészet. Ez érződik ki a 2. zsoltárból, ahol az emberi gonoszság „agyargását” s lázongását „az egekben lakó csak mosolyogja és megcsúfolja őket az Úr.” (2, 4.) Akinek bőven van ereje, az bátran vállalhatja az erőtlenséget és alúlmardást is. Az Isten örök fiatalságát és kimeríthetetlen erejét pedig mi sem jelzi jobban, mint az, hogy meri vállalni ezeket a gyöngeségeket és presztizisvesztéseket, mert tudja, hogy ezek úgysem árthatnak neki igazán. Ezt nyíltan ki is mondhatja Szent Pállal: „Az Isten meg akarván mutatni haragját s megismertetni hatalmát, nagy békétűréssel megtűrte a haragnak pusztulásra megérett edényeit, s hogy megismertesse dicsőségének kincseit az irgalmasságnak edényein...” (Róm. 9, 22—23.)

• • •

Istenélményeink válságba juthatnak, akár az elvetett gabonaszem. De e válság sosem azért van, hogy elveszítsük benne hitünket, hanem hogy hitünk megsokszorozódva és tökéletesebbé válva kerüljön ki belőle.

## ÚJ HAJLÉK DICSÉRETE

*Vércsék, galambok, héják közt lakom.  
Három tenyérnyi lett az ablakom.  
Cibálja szél ezüstös üstököm,  
Ha látna, sirna szegény püspököm.*

*Fölöttem égbolt, alattam szemét.  
Máról-holnapra fordul a kerék.  
Felhőkbe rug a jámbor hintaló  
És a felhőkből sárba hull a hó.*

*A barna föld is magamra hagyott,  
De a Dunától el nem szakadok,  
Sötétségben is villogó szalag,  
Halálomig a szivemen marad.*

*Fogyatkozom és nagyobbra nővök,  
Nem ártanak a zuzmarás ködök,  
Leszek szegényebb, mégis gazdagabb:  
Őszi vetéskor szólhat így a mag.*

*Közel a hold és csillogó hada.  
Tüzes fogas a menny sok csillaga,  
Halandóságom rongyát szaggatom,  
A csillagokat teleaggatom.*

*Az este szép, de szebb az éjszaka.  
Fölszáll odum párás penész szaga  
És illatát az álom önti rád  
Kemény sorsom, mint nyári gyöngyvirág.*

*Fáradt fülemre kaján bölcs neszez:  
Jövő ilyenkor hordócskád se lesz...  
Csúnya madár vagy, szólok és karom  
Lendítésével messze zavarom.*

*Bátran élek a tünt világ fölött.  
Foszlott emlékek gallya nyöszörög.  
Könny paskolja a hallgató eget,  
Erős a könny mint ezer hadsereg.*

*Örök fényekre várok én s alig  
Látok ma még a szomszédos falig,  
De hitem nem csal, nem csalódhatik  
És Magyarország lelke itt lakik.*

*Városi István*

## KESERVES DÍCSÉRET

*Leszór a föld majd minden lim-lomot,  
A nap felé ijedten pillogok.  
Fényes határát büszkén lépi át,  
De lim-lomokból áll a szép világ.*

*Csipkés bozótton fürgé pók lapul.  
A hűvös szellőt szívom szótlantul.  
Megsajnálom a szürkés egeret,  
Nem arathat, ha nem is velhetett.*

*Sok szót vegyít a könnyű gondolat.  
Hajszolt Dunám a rémült pontyokat.  
Hadd lássák vized csöppjén szerteszét  
A pusztulás sötét ígérétét.*

*Szegényes vackán csóka szendereg.  
Késő a könny, ha tollad elveszett.  
A satnya nádon göres vonaglik át,  
Elbúcsúztak a vénhedt vadlibák.*

*A rózsafáknak rózsza szeme nő.  
És legvirágzóbb kert a temető.  
Rózsái apró szirmát morzsolom,  
Nem ellenségem, nem is otthonom.*

*Mint lőtt galamb, pirosan pihegek.  
Ne hidd a hírt, ha vérzi szivedet.  
Tegnap megölték édes tavaszom,  
Szép árnyékát hiába zavarom.*

*Barangolok a szélütött mezőn.  
Akadt a földön mindig bökkenőm.  
Bőven adja a koporsószeget,  
De az örömből szűken méreget.*

*Garast sem ér a bot, ha eltörött.  
Ember vagyok az emberek között.  
Látók nyelven csodákat hirdetek:  
Aludjatok vagy énekeljetek.*

*Beteg szemével rám kacsint Klio.  
En már tudom, amit nem tudni jó:  
A nyári hó is téli délibáb  
És lim-lomokból áll a szép világ.*

*Városi István*

## EMLÉKEZÉS PÉTERFY JENŐRE (1850—1899)

Az idén van százöt esztendeje annak, hogy megszületett. A „boldog ferencjózsefi” korban élt, amely nem is volt olyan boldog. Nem volt ez derűs kor, a „nagy béke” idilli kora. A valóságban nyugtalanság jellemezte ezeket az évtizedeket. „Mintha egész Európa egy rettenetes öldöklő katasztrófához közelednék, olyan képet öltött világrészünk” — írja a Pesti Napló 1886. dec. 31-én. Az állandó lázas fegyverkezés, a „fegyveres béke” — ahogyan ezeknek az évtizedeknek az embere megfogalmazta — az időnkénti háborús félelem feszültségben tartotta az embereket. „Európa az idén is nagy kaszánya maradt.” (Pesti Napló 1880. dec. 31.) „A fegyveres béke terhei lidércnyomásként nehezedtek a népekre.” (P. N. 1881. dec. 31.) A Pesti Napló egy humoros tárcáirója Pálmay Ilkának még azt is megbocsájtotta, hogy „ő is azt a csúnya, kiálthatatlan, unalmas, bosszantó kérdést intézte hozzám: lesz-e háború?” (1887. márc. 13.) A háborús hisztéria az 1875—77-es és az 1886—88-as években kulminált. A háborútól való félelmet időnként felváltotta a kolerajárványtól való rettegés. De voltak a feszültségnek más tényezői is. Így a kapitalizmus könnyű és kíméletlen pénzszerzési lehetőségeivel óriási vagyonokat halmozott össze egyesek kezében, szemben a tömegek, a parasztok és munkások, kistisztviselők szűkös viszonyaival, helyenként nyomorával. Például a péklegények 1883 tavaszán azért sztrájkolnak, hogy csak 14 (!) órát kelljen dolgozniuk naponta. Vagy ki gondol ma már arra, hogy a vasárnapi munkaszünetet csak 1891-ben vezette be Baross miniszter rendelete. A vasútépítkezések és a folyók szabályozásának befejezése után a kormány nem gondoskodott új közmunkákról, a munkanélküliség vidéken is megnőtt. Hódmezővásárhelyen és környékén az 1895-ös kemény télben több mint tízezer magyar földmunkás éhezett és fázott, 1898-ban pedig a gazdag Bácskában a hivatalos nyilvántartás szerint is 12.000 ember küzdött a nyomorral. Gyakori a rossz termés, gyakoriak az árvizek, az árak évről-évre emelkedtek. A földesurak tönkrementek, a parasztok meg hiába vágyódtak a földre. A megoldatlan szociális kérdés feszítette a társadalom, a megoldatlan nemzetiségi kérdés pedig az állam kereteit. A könnyen élés vágya és a pénzsóvárgás felburjánzottatta a sikkasztásokat. Sok a csőd.

És nem is volt ez a kor olyan különösen erkölcsös. Budapesten az 1874-től 1894-ig született gyermekeknek átlag 40 %-a törvénytelen. A vérbaj a század második felének divatos betegsége. Erkölcsi vonalon inkább a látszat a fontos, prűd és farizeus világ ez, melyben még a vallási érzés is felszínes, nem érinti a lelkek mélyét, a vallásosság jobbára az apáktól átvett hagyományok gépies és külsőséges továbbvitele a népnél, az értelmiségnél viszont lenézés tárgya, mely szerintük összeegyeztethetetlen a kor természettudományos eredményeivel, haladásával. A haladás viszont egy relatíve kis körnek volt a privilégiuma, hiszen 1890-ben az „egész magyar birodalom” 17 millió lakosából 10 millió nem tudott írni és olvasni.

A vonatok és villamosok révén meggyorsult a közlekedés. Ez továbbá a telefon, a távíró, az élénk kereskedelmi élet, az erősen megnövekedett tea- és kávéfogyasztás (Riedl Frigyes megállapítása ez) megerősítette az embereket abban a hitükben, hogy életük lázas, lüktető. A két ifjú tudomány fejlődése: a pszichológiáé meg az ideggyógyászaté nemcsak az írók figyelmét irányította lélektani problémák felé az újdonság ingerével, hanem az „utca emberé”-ét is. Sok a megőrlés, az öngyilkosság pedig 1870-től kezdve annyira gyakori, hogy a kortársak járványról beszélnek: „ma már mánia, valóságos pusztító ragály” (Egyetértés 1888. jan. 24.), „társadalmi életünk kóros állapotának egyik tünete”. (Pesti Napló.) Diákok virtuskodásból ölik meg magukat. Divatba jött a színesen megírt érzélgős öngyilkossági riport, melynek romantikája és álpátosza csak még kedvezett ennek a szomorú ragálynak. Az öngyilkosság terén Budapest 1885-ben az európai városok között harmadik helyen állt (Párizs és Prága előzte meg). Halálozás terén pedig 1875-ben a világ 35 legnevezetesebb városa közül az első helyen volt. A kortársak a nagy halandóság egyik okának a lakásínséget tartották. A főváros lakossága a kiegyezés utáni évtizedekben óriási mértékben felduzzadt. Ennek következtében a lakásviszonyok rendkívül leromlottak. 1880-ban Budapest lakosságának 60%-a élt a legszűkebb lakásviszonyok között, így például a mai Rákóczi-út környékén egy-egy kamrában ötvenen-hatvanan szoronganak. 1886-ban viszont pincében lakik az egész város 20%-a.

Anyagiasság, kiábrándult, eszmények nélküli, pesszimista világ volt ez. Péterfy mondja róla: „ah ez az ideál nélküli, ah! lelkesedést nem ismerő idő!”

\*

A legnehezebb az 1870-től 1880-ig terjedő évtized. Ebben az időben írja az egyik budapesti újság: „a meghasonlott kedélyek és kétségbeesett elmék számára jó termőtalaj a mai társadalom, melynek chaotikus viszonyai még messze állanak attól, hogy belőlük egy jobb állapot jegeződjen.” Ebben az évtizedben érik a húszéves fiatalember Péterfy harmincéves férfitársa, Meghasonlottsága azonban egészen korai keletű, és jelentős részben apjára vezethető vissza, aki életének egyik legnagyobb tehertétele. E kitűnő gazdasági szakember amilyen tehetséges, olyan könnyelmű. Feladását többször hűtlenül elhagyja, míg végül mint a keszthelyi Georgicon igazgatója sikkaszt, és most már véglegesen elválik családjától. Péterfy ekkor 16 éves. Az apa később napidíjas a honvédelmi minisztériumban. Az elrongyolt életű kopott öregúr gyakran várja meg tanárfiát a Zerge utcában (Makarenkó utca) az iskola épülete előtt, hogy pénzt kolduljon tőle. Végül mikor napidíjas állását is elveszti, fia a szegényházban helyezi el 1884-ben. Ebben az esztendőben Péterfynek egyetlen egy írása sem lát napvilágot (Taine-fordítása már 1883 októberében megjelent). Havi 15 forintot kell fizetnie apja után, a díjat rendetlenül fizeti: állandóan pénzzavarai vannak. A mélységet, ahová Péterfy apjának élete a négylovas hintótól aláhanyatlott, elénkvillantja a hagyatékáról fölvetett szegényházi leltár: 1 felsőpokróc, 1 alsópokróc, 1 lőszórvánkos, 1 vánkoscízi, 3 kabát és 2 kapea. Az egészenek értéke a gondnok becslése szerint mindössze 1 forint 15 krajcár. De

az a „hagyaték”, ami Péterfy Jenő lelkére szállt apja kisiklott élete, sorsa és vége után, számkokban föl nem becsülhető. Első életrajzírói, egyben legközelebbi barátai egyhangúlag kiemelik azt az erős hatást, amelyet Péterfyre apja sorsa tett. Sőt Patthy szerint: „ez a szomorú apai örökség... még férfikorában is... nem egyszer közel viszi a kétségbeeséshez.” Haraszti Gyulának írja Péterfy 1896. márc. 25-én: „Megdöbbenve olvastam beszédét a sötét gyermekkori emlékekről. Hogy mennyire értem azt, be fogja látni, ha elmondom, hogy illik ez a mese rám is. S hogyan! Szegény jó anyámon azért csüggttem, mert kárpótolni akartam mindazért, a mi az ő szép jó lelkét az életen át nyugtázta s kifejtésében megakadályozta. Én meg gyermekkorom óta egy mázsás követ hordottam a nyakamon.”

\*

Ő írja a legszebb magyar esszéket, a századvég egyik legkitűnőbb, talán a legjobb kritikus, s mégis élete végéig csak fővárosi realiskolai tanár. Egyetemi magántanárságát elveszti, mert egy félévnél tovább nem tart előadásokat. Ugyanis mindössze négyen veszik fel Kazinczyról meghirdetett kollégiumát, egy szűkebb baráti kör az erdélyi szászok közül. Ez kedvét szegi.

A Révai könyvkiadóvállalat egy regénypályázatának megbírálására Beöthy Zsoltan és Kazár Emilen kívül Péterfyt kéri fel harmadikul 1881-ben, egyébként azonban nemigen találjuk nyomát annak, hogy értékelték volna. Egy 1886-ban megjelent Budapesti Társaság című könyv az irodalmi életéről beszámolva nevét meg sem említi, holott Riedl Frigyes és Péterfy többi barátját felsorolja. Két évvel halála előtt a Pesti Napló beszámol a Kisfaludy Társaság tagválasztó gyűléséről, amelyen Péterfy Riedl jelölése miatt kivételesen megjelent. A 32 jelenlévő tag névsorát az újság így fejezi be: „és Péterfy Jenő”. Szóval az utolsó helyre teszi. Ehhez fűzi Péterfy Haraszti Gyulához írt levelében: „Nagyot nevettem a Pesti Napló „és”-én. Annyira érzem különbségemet, hogy teljesen igazat adok annak az „és”-nek. Most a Vasárnapi Újságban fog megjelenni a tagok arcképe. Nagy Miklós (a szerkesztő) háromszor is sürgetett a pofámért. De azt mondtam, hogy magam sem szeretem, nemhogy másnak mutassam. Ennélfogva jelen nem léteimmel fogok tündökölni.” Hogy mégiscsak zavarja ez a leki-csinylés, mutatja, hogy ezen a levélen így írja alá magát: „És”. A fénykép a Vasárnapi Újságban mégis megjelenik, mégpedig a 49 „kisfaludysta” között az utolsó helyen. Ennyire értékelték hát a pályája végére ért Péterfy Jenőt. Igaz, hogy ő maga — írásain kívül — semmit sem tett, hogy nevét ismertté tegye. Még azt sem engedi meg, hogy esszéit még életében összegyűjtve kiadják. Viszszavonultan él. Ismeretéseket — az érvényesülés leggyakoribb eszközt — nem iparkodik igénybe venni, az önként adódókat is kiaknáztatlanul hagyja. Egy alkalommal, amint társaságával a Bristol előtt üldögél, a Szilágyi Dezsővel arra sétáló Gyulai Pál elviszi magával, hogy bemutassa a nagyhatalmú miniszternek. Péterfy a legrövidebb időn belül otthagyja Gyulaiékat, és visszatér barátaihoz, akik szemrehányással fogadják éhletlenségéért. Jellemző, hogy élete végéig egyetlen egy tudományos társaságba

sem lép be, a Kisfaludy Társaságba pedig szinte akarata ellenére választják be, gyűléseire alig jár. Csoda-e, ha nekrológja az első életrajza.

\*

Az irodalmi életnek inkább csak a periferiáján él. De úgy él a valóságban is. Lakásai az akkor még külvárosnak számító utcákban vannak. Legtöbbször a Soroksári (ma: Ráday) utcában lakik. Az utca képe még a 80-as években is teljesen külvárosias. Általában földszintes házak szerénykednek mindkét oldalon, közülük a 18-as számú, a Hárompipa (Erkel) utca és Soroksári utca sarkára épült kétemeletes, ú. n. Károlyi-ház palotaként emelkedik ki. Külsőleg szép, belülről az ismert kaszárnyaszerű pesti bérházak képét mutatja nyitott vaskorlátos folyosóival. A szomszéd telekéről — az Üllői út felé, a Hárompipa utcában — a Rökk-gyár udvaráról állandó láрма zavarja a Károlyi-ház lakóit. Ellenkező irányban, már benn a Soroksári utcában, a szembenlévő sarkon nagy épület éktelenkedik, amit még a betyárokat pusztító Ráday vett meg, a pestmegyei bíróság székhelye. Pincéjének vasrácsos ablakai közül rabok várják a szabadulás óráját. Az utca elején, a Kálvin téren két földszintes zugszálloda áll, tágas kapujával vidéki vásárosok beálló fogadója.

A 18-as számú ház bejárata a Soroksári utcáról nyílik. Az Üllői út felé elterülő téglalapalakú épület két négyszögű kis udvart zár be. Az első udvarnak a bejáratától jobbra eső részén az első emeleten van egy saroklakás a második udvar felé, ez Péterfyék lakása 1884-től 1890-ig. Bejárata a második udvarra vezető zárt folyosóról nyílik az előszobára. Balra konyha és cselédszoba. A konyhaablak az u. n. világító-udvarra néz, ahonnan a szőnyegporolások zaján kívül a Rökk-gyár lármája még közvetlenebbül hatolhat a lakásba. A cselédszoba ablaka a zárt folyosóra szolgál. Az előszobából jobbra egy kéta-blakos nagyobb szoba nyílik — itt él Péterfy — meg egy egyablakos kisebb: ez az édesanyjáé. Ez a három, egészen alacsony fekvésű nagy ablak a nyitott folyosóra, a szűk kis udvar felé esik. Előttük folyton járkálnak, a kíváncsi tekintetek elől sűrű függönyök védik a szobákat. Ez a magas mennyezet ellenére is börtönszerűséget ad a lakásnak. A kellemesebb hónapokban nyitott ablak mellett tartózkodni az amúgyis zárkózott Péterfy számára képtelenség. Minthogy fölöttük még egy emelet és még egy folyosó vonul, a kis udvar körül, a lakás inkább sötét, mint világos. Itt küzdi át Péterfy férfikora első nagy válságát (1887 körül öngyilkos akar lenni). Itt írja meg Dantét, a tragikumról és a tragédiáról szóló tanulmányait, dolgozatait Arany Jánossal kapcsolatban. Innen indul székét foglalni a Kisfaludy Társaságba, első útjára Olaszországba (1888) és elkísérni édesapját a temetőbe. Az északi-as fekvésű ablakokon ha néha be is szökik a napugár, egyszerű bútorzatra talál. A szemtanúk emlékezései egyöntetűen kiemelik az igen egyszerű, sőt szegényes berendezést. Péterfy szobájában például festett nagy faasztal állott. Hintaszéke itt a „fényűzős”-nek egyetlen képviselője: benne üldögélve olvasgat. Az ekkor divatos fotelek és díványok idejében a hintaszék a korszak egyetlen kényelmes bútordarabja, azért olyan elterjedt.

E házban lakik még ekkortájt a második emeleten Mendlik Alajos tanár, akivel a reáliskolában néhány évig együtt tanít, továbbá iskolája tanári karából még Sacher Gusztáv és Chovancsák István. A családok azonban nem járnak össze. Péterfy a házból senkivel sem érintkezik szívesen, bár Mendlikéket nagyon szereti. Sacher Gusztáv leánya, Erzsébet írja: „Én nem tudom, milyen alkalommal, meglátogattam őket, de a néni (Péterfy édesanyja) olyan barátságtalanul fogadott, többször nem is voltam ott... Különben igen zárkózott ember volt.”

\*

„Összevonom belső világom függönyét” — írja már 19 éves korában. Néha-néha azonban széthúzza egy kissé ezt a függönyt. 1897. aug. 30-án este negyed tízkor hazaérkezve németországi útjából ott találja asztalán a Párizsban idéző Goldziher Ignác levelét. Anyját már eltemette, „nincsen már senkim, „a ki vár””, és most barátja üdvözlő sorai annyira megindítják, hogy azonnal, „úti porral arczomon”, leül és válaszol. Berlinről és Dreždáról szólva így folytatja: „azon meggyőződéssel vagyok, hogy különlegény lettem volna, ha a sors ifjúságomtól oda vet. Könnte bittre Thränen weinen! (Keserű könnyeket sírhatnék!). Budapest a Kamtschadatok világa! (Kamcsatka déli részének lakói) — Valódi eltiprott életekkel van kikövezve.” „Fekete város”-nak hívja Budapestet és úgy érzi, hogy foltozó szabóvá nyomorodott az itthoni légkörben. „Jean de Nivelle (Delibes egyik operettjének hőse), ki mindig késik s soha célhoz nem ér” — írja alá egyik levelét. Nőtlen marad és főleg édesanyja halála után sokat szenved magánya miatt. Többször használt híres kifejezése: „solo solissimo”. Harasztinak panaszolja el egyszer: „nagyon gyakran meglep az egyedüliségnek bizonyos ecetes érzése” (1896. ápr. 30.). Itthon baráti köre még el-eloszlatja az egyedüliségnek ezt a bizonyos ecetes érzését, a magányát szintén nehezen tűrő Gyulai Pál is rá-rátör, és viszi magával sétálni, de külföldön jártában annál erősebben fekszi” meg lelkét magányossága. Milyen meghatóan kedvesek e Rügen szigetéről küldött sorok: „Ma sono solo, solissimo!... mi tülés-tagadás — este, mikor az a nagy vörös golyó a tenger messzeségéből kikel, szeretném valakinek mondani: Istenem! be szép!” (Harasztinak, 1897. aug. 16.). Dreždából Angyal Dáviddal, a legjobb baráttal évődik: „búslakodom magánvalóságomon. A reggel a Galleriában gyönyörűség; a délután is jó, otthon olvasok. De este magam vagyok s jól esnék egy kissé beszélgetni, még olyan sündisznóval is, mint a Dávid.” (1897. júl. 10.).

E nyílt vallomásokon kívül más áruló jelek is tanúskodnak kiegyensúlyozatlanságáról. Először jogász, két év múlva átmegegy a bölcsészetre. Irodalmi működését zenekritikákkal kezdi, természettudományi cikkekkkel és humoros tárcákkal folytatja, majd áttér a drámabírálatokra, végül rátalál igazi műfajára, az esszére. Harminckilenc éves korában hirtelen hátat fordít a magyar irodalomnak, megtanul görögül és görög irodalomtörténetet ír. Élete utolsó két esztendeijében háromszor-cseréli lakását. Milyen jellemző, hogy akik csak kisgyermekkorukban ismerhették, úgyszólván csak ideges mozgékonyaságára, nyugtalanságára emlékeznek vissza

legélénkebben. Különböző évjáratú tanítványai erősítik, hogy gyakran előfordult a következő jelenet: Péterfy belép a tanterembe, eldobja a szivarcsutkáját, a katedrához megy, a széket az ablak felé fordítja, leül, végighúzza kezét a haján, vagy a homlokára teszi, és fölsóhajt: „ah! ah!”, mintha senki sem lenne ott, és néz-néz kifelé az ablakon, némán, mozdulatlanul. Az osztály halálos csöndben figyeli. Aztán fölkel Péterfy, sétálni kezd, nézi a fiúkat, mint váróteremben az idegeneket. „Nem póz volt ez nála — tette hozzá egyik tanítványa — csak megfélemlítés.”

\*

A reáliskola egyik osztályában egy alkalommal valahogyan az öngyilkosságra terelődött a szó. „Hát tudjátok — mondotta Péterfy, miközben kezével gesztikulálva imitálta a fejbélővés mozdulatát — akkor, az elgondolás és a tett pillanatai között sok minden történik.” Ezúttal ne kutassuk, hogy nála addig, amíg az öngyilkosság gondolatáig és onnan a végrehajtásig jutott, mi történt. „Sok minden.” 1899 őszén összeroppant testileg-lelkileg. Az éjszakákat vagy átsétálgatta szobájában, borogatással a fején, mert úgy érezte, megpattant egy ér az agyában, vagy görög irodalomtörténetén dolgozott éjt nappallá téve, lázas hajszában, versenyt — már nem az esztendőkkal, csak a hetekkel, sőt: napokkal. Az iskolájában kifelé még tartotta magát, de a fiatal hittanárt, a kitűnő képzettségű Zubriczky Aladárt több ízben ostromolta: „Tisztelendő úr, mentsen meg! Tisztelendő úr, mentsen meg!” Ez a kétségbeesett lélek vergődése volt már, hiszen Péterfy férfikorában egyházával már nemigen érzett lelki közösséget.

Mindenszentek előtt Riedl Frigyessel leutazott pár napra Abbáziába, majd nov. 5-én, egy napsugaras, ragyogó őszi vasárnapon hazafelé jövet a fiumei gyorson véget vetett életének. Nagyon elszánt lehetett: háromszor lőtt magára.

Dél volt. A vonat Károlyváros és Dugaresa között robotgott.

## ŐSZI FÉNY

Jólismert mondás: az írás a lélek tükre. Tükör, mely a szavak mozaikjából összerótt képet ad és épp úgy leleplezi a lélek mélyén láthatatlanul kavargó vihart, mint az alkonyi merengés meghitt derűjét. Ám mindennél jobban akkor tárja fel a valóságot, ha ösz-szehasonlítási alapul szolgál, ha azonos, vagy legalább is hasonla-tos téma sikjára vetítődnek a lélek mélyéről érkező pislá, vagy ragyogó fénysugarak.

Különösen szép és érdekes a fordító feladata, ha ilyen kísér-letre alkalom adódik, ha nagy költők messzeköltözött lelkét idéz-heti a bűvös tükör elé, hogy újra megnyilatkozhassanak előtte s magyarul csendüljön egykori örömük, vagy bánatuk sorokba fej-tett éneke. Legyen ez a bűvös tükör az élet csalóka csillogása, az ismeretlen és oly gyakran rettegett halál fenyegető gondolata és — esetenként — a halálon túli örök élet vigasztaló reménysége. Jőjjenek hát a szinte találomra kiválasztott angol szonettírók, áll-janak műveikkel a kristályüveg elé; mutassák meg, mit írtak, miként vélekedtek az élet káprázatáról, könnyen kilobbanó mé-cseséről s a nagy Ismeretlen komoran tátongó kapujáról.

*Sir Philip Sidney* (1554—1586) Erzsébet királynő udvarának kiváló lovagja és kora egyik legkiválóbb költője, a szépség ihle-tett szerelmese, aki a „Költészet védelme” című munkájával ud-varképeessé tette a költészet szeretetét. Száznyolc szonettet írt. Fiatalon a harctéren lelte halálát, Hollandiában a spanyolok el-len harcolva esett el.

### SPLENDIDIS LONGUM VALEDICO NUGIS

*Hess, Szerelem, üdvöd csak port ígér,  
Lelkem, keress magasabb célokat!  
Duskálj abban, amit rozsdá sem ér:  
Hervadt bibén csak fonnyadt kéz fakad.  
Ne csillogj, végy magadra jó ígát,  
Szabadságot terem alázatod,  
A felhőt majd oly sugár töri át,  
Mely tündököl s letépi hályogod.  
Figgyeld e fényt, válaszd vezéredül,  
Bölcsőtől sirig szűk utat kövess,  
Gondold meg, bukva hogy megszégyenül  
Az ég szülötte, ki eget keres.  
Már tudom mi vagy, el veled, te Föld:  
Örök Szeretet, hasson át erőd!*

*John Donne* (1572—1631) pap volt, a londoni Szent Pál székes-egyház dékánja. Rendkívül művelt, korát meghaladó szellem. Igen nagy formaművész. Hazájában a közelmúltban újra „felfedezték”.

művei reneszánszukat élik és igen nagy népszerűségnek örvendenek. Szonettjében a hit erejével és a tudós alaposságával ecseteli a halál vitathatatlan vereségét.

## HALÁL

*Halál, ne büszkélkedj, nem vagy erős,  
Se zord, bár sokan hiszik, nem vagy az,  
Mert akin látszat-győzelmet aratsz,  
Él, szegény Halál; még engem sem ölsz.  
Képmásoddal, az álommal, ha jössz,  
Vele mily édes ajándékot adsz;  
S ha legjobbainknak mély sirt mutatsz —  
Csontjuk pihen s lelkükkel égbe törsz!  
Sors, király, gyilkos rabszolgája, te,  
Dolgod harc, méreg, ragály végzi itt  
S bájital, mákony épp így szenderít,  
Sőt nálad jobban. Mit kérkedsz vele?  
Rövid az éj, örök hajnal vár  
S nem leszel többé, te halsz meg, Halál!*

*John Milton* (1608—1674) Shakespeare után a legnagyobb angol költő, az „Elveszett Paradicsom” írója. 1650-ben teljesen megvakult, műveit tollba kellett mondania. Cromwell titkára és hűséges híve volt. Stílusa tömör, mindamellett klasszikusan fenséges; meszerűen ecseteli a bensőséges érzelmeket.

## SZONETT HALOTT HITVESERŐL

*Úgy véltem, eljött drága hitvesem  
Alcestisként, kit sírból felhozott  
Herakles s boldog férjének adott  
Haláltól elragadva, betegen.  
Nem ferlőzte gyermekágy szennye sem,  
A szeretetben tisztult meg, kopott  
Reményem nőtt s az égbe mutatott:  
Őt szabadon láthatja most szemem.  
Ruhája, mint a lelke, tiszta hó,  
Képzeletem arcfátyla függönyét  
Attörte s úgy sugárzott rám a jó,  
Mint eddig soha szép arc üdve még.  
Karom kitártam — felébredtem, oh,  
Eltűnt s a nappal éjem visszatért.*

*William Wordsworth* (1770—1850) a polgári kiegyensúlyozottság költője, ifjú korában tüzes forradalmár, később makacsul konzerv-

vativ lélek. Az európai romantika előfutárja. Sokáig együtt élt barátjával, Coleridge-zsel az angol tavak vidékén (tavi iskola). Tájleírásaiba is mély érzéseket sűrített.

## ESTE A CALAIS-I ÖBLÖN

*Nyugalmas, enyhe, gyönyörű az est,  
Mint imát suttogó apáca-nő,  
Oly ünnepélyesen szent az idő;  
A nap a mély csendbe bukik fejest;  
A szelíd ég a tengeren kotol:  
Csitt! a hatalmas Lét ébredszik,  
A mulhatatlan mozgás neszez itt,  
Most megdördül — az Örök szava szól.  
Velem bolyongó lányok és fiúk,  
Ha nem is értitek e szent erőt,  
Világotok épp ilyen isteni:  
Lelketek Ábrahám keblére jut;  
Bár imátok csak oltárát leli,  
Velünk az Úr, ha nem is látjuk Őt.*

*Percy Bysshe Shelley* (1792—1822) a világirodalom egyik legnagyobb lírai zsenije. Fiatalon, harminc éves korában lelte halálát, egy csónakkirándulás alkalmával a speziai öbölbe fulladt. Holttestét barátja, Byron máglyán égettette el, hamvai Rómában pihennek.

## OZYMANDIÁS

*Nagymultú földről jött egy utazó  
S így szólt: A pusztán áll két testtelen,  
Gigászi láb. Homokba fulladó  
Repedt köarc hever mellette lenn;  
Vont ajka rideg parancstól fakó,  
Szobrásza jól véste vad jellemét.  
Az alkotó kezet e kőrákás  
Túlélte s túl e zord szobor szivét.  
Talapzatán hirdeti büszke jegy:  
„En, urak ura, Ozymandiás  
Vagyok, nézd művem, király, és remegj!”  
Más semmi sem maradt. A dőlt romok  
Roppant omladékával holt elegy  
A néma sík, a végtelen homok.*

*John Keats* (1795—1821). A mély melankólia s a tiszta szépség imádatának költője, a görög klasszicizmus rajongója. Kortársai főleg a kritikusok, nem értették meg buja szómuzsikáját s ez a mellőzés — állítólag — nagy mértékben siettette korai halálát.

## HA FÉLEK, HOGY MEGHALHATOK ELŐBB

*Ha félek, hogy meghalhatok előbb,  
Mint agyam termését szedné a toll  
És dús csűrként, mit érett mag betölt,  
Betűmön könnyvhalom örködne jól;  
Ha látom, az éj csillag-homlokán  
Felhős talánnyal borongnak regék  
És tudom, elbűvölt kezem talán,  
Hogy árnyát fesse, nem nyer több esélyt;  
Ha érzem: üt az óra, mindenem!  
És többé már nem láthatlak soha,  
Tündér zamatát sem ízlelhetem  
A gondtalan gyönyörnek — akkor a  
Világ peremén tünődöm magam,  
Míg vágy és hír a semmibe zuhan.*

*Thomas Hood* (1798—1845) hányatott életű, tüdőbeteg költő és újságíró. Humoros műveivel korában nagy sikereket aratott. Ő talán az első igazán szocialista lírikus, aki meglátta és meg merte írni az élet visszasságait. Megrázó erejű naturalista, töprengő, mélységeket kutató és feltáró stílművész.

## HALÁL

*Az nem halál, ha imasóhajok  
Ékes szava némaságba repül;  
Sem, ha e napot verő csillagok  
Felett olykor sötét éj feketül;  
Hogy az öntudat, a hús elenyész  
S a lüktető létforrás elapad;  
Hogy a gondolat a semmibe vész  
S a test ott hever az agyag alatt;  
Nem halál tudni ezt, de meglehel,  
Hogy új sirok közt majd eszedbe jut,  
Mig meg-megállít ott a kegyelet  
S a hantokon a fű hulláma fut:  
Az a halál, ha mindenki feled  
És nem támaszt fel az emlékezet.*

*Christina Georgina Rossetti* (1830—1894) Dante Gabriel Rossetti-nek, a témában a transcendens misztikum felé vonzó praeraffaelita iskola alapítójának testvérhuga.

## NYUGALOM

*Oh föld, puhán takard be tört szemét,  
Légy őrző pecsét rajta, rög pora,  
Zárd körül, hogy ne zavarja soha  
Nyers kacaj, méla sóhaj fekhelyét.  
Nem kérdez, nem felel, hisz' nincs miért.  
Függönyözd le édesen-mostoha  
Magányát, míg nem szól a harsona.  
Védd a csend időleges édenét.  
Napnál szebb éj, borítsd rá fátyolod,  
A csendet, mely feledteti a dalt,  
E szivre, mely megállt és nem dobog;  
Míg az örök hajnal fel nem dereng  
S életre nem kel hamva odalent —  
Hogy álmát csak rövidnek higgye majd.*

*Rupert Brooke* (1887—1915) igazi modern egyéniség, szenvedélyes lélek, metafizikai témákat, intellektuális élményeket keres. Az első világháború alatt önként jelentkezett tengerésznek s 1915-ben, útban a Dardanellák felé, meghalt.

## A HALOTT

*E szívet öröm és gond szölte át,  
Majd bú mosta vidámra csodamód.  
Korával nőtt a java. A világ  
Néki hajnalt és alkonyipirt adott.  
Szólt a zene, pezsgett az élete;  
Szeretett, álmodott, ébredt reményre,  
Magány után varázs játszott vele;  
Orcát, szírmot simogatott. Most vége.  
Van, hogy bűgő szél szánt a zord hullámba  
S villám-vemhes az ég. Majd egycsapásra  
Elülnek a felkorbácsolt habok  
S lány ringás kél. — Öröke patyolat,  
Töretlen glória — vakít, ragyog —  
A tündöklő béke az éj alatt.*

Bittner Lajos fordításai

## SZENT KLÁRA LEGENDÁJÁBÓL

Assisi Szent Klára, Szent Ferenc leghűségesebb követője, 1253. augusztus 11-én halt meg. Nagy tisztelője, IV. Sándor pápa, már két évvel rá, 1255. augusztus 15-én a legünnepélyesebb formák között szentté avatta és egyúttal elrendelte életrajzának, mint akkor mondták, legendájának írásbafoglalását. A legenda megírásával általánosan elfogadott vélemény szerint ugyanazt a Celanói Tamás testvért bízta meg, akinek kétrendbeli Ferenc-legendáját ekkor már világszerte olvasták. A legenda kész fordításából a következőkben mutatoul közlünk néhány szemelvényt.

### *Hogyan tért meg Klára Boldogságos Ferenc eszközlésére és hogyan vonult a világból kolostorba.*

A kegyes Atya sietett kivonni Klárát a zürzavaros világból, nehogy a föld pora homályba vonja érintetlen lelkének tisztaságát vagy a világi élet mételyező hatása megrontsa zsenge fiatalságát.

Ezenközben elközelgett a virágvasárnap ünnepe. A leány szent hévtől lángholva kisietett Isten emberéhez, hogy megtudakolja tőle, hogy megtérésével kapcsolatban mit és hogyan kell tennie. Ferenc atya azt az utasítást adta neki, hogy az ünnepnapon illően kiöltözve és felékesítve a többi hívővel együtt vegyen részt a barkaszentelésen és csak az utána következő éjszaka menjen a táboron kívülre és fordítsa világias örömet az Úr kínszenvedése fölött érzett szomorkodásra. Mikor tehát felvirradt az ünnep napja, Klára a többiekkel együtt bevonult a templomba és ragyogó ünnepi öltözékben elfoglalta helyét az asszonyok között. Ekkor különös előjel adta elő magát. Mialatt ugyanis a többiek a megszentelt barkaágakért tolongtak, ő szemérmes tartózkodásból mozdulatlanul a helyén maradt. Erre a püspök lement a lépcsőn, egészen közel lépett hozzája és személyesen adta kezébe a barkaágat. A rákövetkező éjszaka azután, a szent parancsának megfelelően, gondosan felkészült és illő kísérettel megpróbálkozott az áhitott meneküléssel. Mivel a szokott ajtón átalott kimenni, csodálatos erővel sajátkezüleg bontott ki egy másik kaput<sup>1</sup>, mely gerendákkal és kődarabokkal gondosan el volt retezelve.

Miután így kiszakította magát szülőházából, szülővárosából és rokonságából, egyenesen a Szűz Máriáról nevezett Porciunkula-templomhoz sietett. Itt a testvérek, akik az Úr oltára körül szent őrséget állottak, lobogó fákllyákkal fogadták őt. Ő pedig, miután lehányta magáról Babilon szennyét, váló levelet adott a világnak: a testvérekkel levágatta haját és lemondott a világ sokféle pompájáról. Úgy illett ugyanis, hogy a szűzek szerzete az alkonyat felé siető világban Annak hajlékában virágozzék ki, aki első és legméltóbb volt az összes asszonyok között és aki egyedül volt anya és szűz. Mert tudnunk kell, hogy a szegények új lovagserege, Ferencel, mint vezérrel az élén, ugyanezen helyről vágott neki nagybátran a világnak. Ebből világosan kitetszik, hogy az irgalmasság anyja mind a két rendet saját otthonában akarta világra hozni. Szent Ferenc, miután az alázatos hajadon Szűz Mária oltára előtt magára öltötte a szent bűnbánat ruháját, és ha szabad így mondanunk, ugyanazon Szűz

<sup>1</sup> Az úgynevezett „halottak kapuját.”

nyoszolyája előtt eljegyezte magát Krisztussal, azon nyomban Szent Pál templomához vezette őt<sup>2</sup> azzal a meghagyással, hogy mindaddig ott maradjon, míg a Magasságbeli másként nem rendelkezik felőle.

### *Hogyan halott el életszentségének híre messze tájakra.*

Hogy pedig ennek a mennyei áldásnak vékony erecskéje, mely a spoletói völgyben fakadt, ne maradjon csupán egy kis területre korlátozva, az isteni Gondviselés rendelkezéséből folyammá duzzadt, hogy árrájával megörvendeztesse Isten városát. Ezeknek a nagy eseményeknek híre ugyanis egy-kettőre szétfutott a világban és kezdett mindenütt lelkeket hódítani Krisztus számára. Klára, annak ellenére, hogy kolostorba zárkózott, kezdett az egész világ előtt tündökölni és a magasztalások fényözönében vakítóan ragyogni. Erényeinek hírével betöltötte az előkelő urasszonyok szobáit, bejutott a hercegnők palotáiba, sőt a királynék lakosztályaiba is elhatott. A nemesség színe-java meghajolt előtte és nyomdokainak követésére buzdult és előkelő származásának büszkeségét szent alázatosságra váltotta. Számos hercegnő és királylány, akik házasságra voltak kiszemelve, Klára példáján felbuzdulva a szigorú vezeklés útját választotta<sup>3</sup> és azok közül is, akik már házasságot kötöttek egy-egy hatalmassággal, sokan igyekeztek a maguk módján példáját követni.<sup>4</sup> Tömerdek város kolostorokkal ékesítette magát, sőt még a sík tájakon és a hegyek lejtőin is ilyen rendeltetésű épületek emelkedtek. A tisztaság ápolása megsokszorozódott a világban. A Klára által fakasztott gyönyörű virágokkal borul ma maga az Egyház is bódítóan gazdag tavaszi illatárba; ezeken kíván felüdülni, mikor mondja: „Üdítetek virággal, frissítetek almával, mert beteg vagyok a szerelemtől.”

### *A szent és igazi szegénységről.*

A lelki szegénységgel, mely egy az igazi alázatossággal, mindenben egyezett a földi javakban való szűkölködése. Így mindjárt megtérése kezdetén áruba bocsátotta atyai örökségét, mely őt jog szerint megillette és az érte befolyó összegből semmit sem tartott meg magának, hanem az utolsó fillérig a szegényeknek osztotta. Mikor tehát kívül hagyta a világot, belülről gazdagította lelkét és minden megterhelés nélkül szegődött Krisztus nyomába. Olyan bensőséges szövetségre lépett a szent szegénységgel, hogy Krisztus Urunkon kívül az égvilágon semmit sem akart birtokolni és leányait sem engedte, hogy bármit birtokoljanak. Meg volt ugyanis győződve, hogy az égi vágyak drágagyöngyének birását, melyet minden értékének áruba bocsátásával szerzett, semmiképpen sem lehet összeegyeztetni a múltó javakért való kínzó aggodással. Ezért gyakran intette nővéreit, hogy együttelésük csak akkor lesz Isten szemében tetsző, ha bővelkedik szegénységben és tartós fennmaradását csak úgy remélhetik, ha állandóan a tökéletes szegénység erős tornyának védelme alatt tartják. Váltig bízatta tehát őket, hogy a szegénység igénytelen fészke-

<sup>2</sup> Az Assisitől mintegy négy kilométerre nyugatra fekvő S. Paolo de Abbatissis bencés apáca kolostor.

<sup>3</sup> A szerző itt valószínűleg két magyar vonatkozású királyi hercegnőre: III. Béla királyunk unokájára, Csehországi Boldog Agnesre és Kálmán magyar királyi herceg és halicsi király özvegyére, Boldog Szalomeára utal, akik mindketten klarissza apácák lettek.

<sup>4</sup> T. i. beléptek Szent Ferenc harmadik rendjébe, mint például Szent Erzsébet.

ben hasonuljanak a szegény Krisztushoz, akit szegény édesanyja annak-idején mint kisedet szegény jászolba fektetett. Az erre való emlékezés-sel mint valami aranyékszerrel övezte mellét, nehogy a földiekkel való bíbelődés pora megférje lelkét.

Hogy rendjét a szegénység különleges címével ruházhassa fel, boldogemlékü III. Ince pápától kieszközölte a szegénység kiváltságlevelét. (Privilegium paupertatis). Ez a nagyszívű férfiú módfelel megörült a szent lánghoz buzgótságának; a maga nemében egyedül állónak mondotta kérését, hozzá hasonló kiváltságért még soha senki sem fordult a Szent-székhez. Hogy tehát a szokatlan kérést hasonlóan szokatlan kegyvel vi-szonozza, szertelen felbuzdulásában maga vetette papírra a kiváltság-level első fogalmazatát. Boldogemlékü Gergely pápa,<sup>5</sup> aki amilyen méltó volt a pápai trónra, éppen olyan tiszteletreméltó volt erényeiért, atyai jó-ságában talán még nagyobb szeretettel övezte szentünket. Egyszer min-denáron rá akarta beszélni, hogy az idők forgandóságára és a korok vál-tozására való tekintettel járuljon hozzá bizonyos fekvőségek elfogadásá-hoz, melyeket im ezennel készörömost rendelkezésére bocsát. Ő azonban a leghatározottabban ellenállott ennek a tervnek és semmiképpen sem volt hajlandó hozzájárulni. A pápa közbevetése: „Ha netalán szegénysé-gi fogadalmad miatt félnél elfogadni, ezennel feloldunk alóla“, csak eny-nyit válaszolt: „Szentséges Atyám, Krisztus követése alól sohasem kí-vánok feloldoztatni.“ Az alamizsnamaradékokat és a kenyérdarabokat, melyeket az alamizsnagyűjtők kívülről hoztak, mindig nagy örömmel fo-gadta, az egész kenyérben ellenben szomorkodott és sokkal jobban örült a daraboknak. De minek mondjuk tovább? Szentünk szüntelenül azon igyekezett, hogy a tökéletes szegénységben a szegény Krisztushoz ha-sonuljon, hogy így a szerelmest semmi mulandó dolog ne vállassza el szerelmesétől és semmi se akadályozza az Úrral való futását.

*Az imádságai nyomán kelt csodákról, mindenekelőtt a szaracénok csodás megfutamításáról.*

Jól esik itt közbeszönnünk az imádságait kísérő nagy csodadolgokat, nemcsak azért, mert színigazak, hanem azért is, mert minden tiszteletün-ket megérdemlik. Azokban a zivataros időkben, melyeket Frigyes csá-szár uralkodása<sup>5</sup> világszerte az Egyház nyakába zúdított, a spoletói völgy-nek ismételten alkalma volt inni a keserűség kelyhéből. Itt ugyanis a császár parancsára méhrajok módjára katonai osztagok és szaracén íjászok ereszkedtek le, hogy az erődtményeket szétrombolják és a vá-rosokat megostromolják. Mikor a dühös ellenség egyszer Assisi ellen, ez ellen az Úr különös szeretetét élvező város ellen támadott<sup>6</sup> és csapa-taival már szinte a kapukig hatolt előre, a szaracénok, egy minden go-noszságra kapható fajzat, mely szüntelenül keresztény vére szomjazik és elvetemültségében semmi gáztól nem riad vissza, Szent Demjénnél egészen a kolostor területéig nyomultak előre, sőt magába a szűzek ko-lostorába is betörték. A szegény úrnők szinte elaléltek a félelemtől, min-den szavukban rettegés vibrált és sírással menten anyjukhoz mene-kültek. Az pedig a félelem legkisebb jele nélkül azon betegen a kapu-hoz, az ellenség elé vezettette magát. Maga előtt egy belülről elefánt-

<sup>5</sup> II. Frigyes császár 1215-től 1250-ig uralkodott.

<sup>6</sup> Az említett támadás 1240 szeptemberében egy pénteki napon zajlott le.

csonttal kibélelt ezüst szentségtartót vitetett, melyben a Szentek szentjének testét őrizték nagy áhitattal.

A kapu előtt, miután imádságban tökéletesen alávetette magát az Úrnak, sűrű könnyhullatással így kezdett Krisztusához szólani: „Uram, a pogányok kezére akarod-e adni fegyvertelen szolgálóidat, akiket én szerelmeddel tápláltam? Esengve kérlek, Uram, oltalmazd meg szolgálóidat, akiket én most képtelen vagyok megoltalmazni“. És ekkor, mintha csak az újszövetség engesztelő helyéről jött volna, egy gyermekhang ütötte meg fülét: „Én mindig megoltalmazlak benneteket.“ „De Uram — mondotta a szent — ha jönak látod, oltalmazd meg ezt a várost is, mely szerelmedért eltáplál bennünket.“ És Krisztus így válaszolt neki: „Nagy szorongatásokat fog kiállni, de az én segítségemmel megmenekszik.“ Erre a szűz felemelte könnyben ázó arcát és így szavakkal bátorította a siránkozó szüzeket: „A hit nevében biztosítlak titeket, hogy semmi baj nem ér benneteket, csak bízzatok Krisztusban.“ És a dühös ebeknek vakmerősége egyszerre megjuhászodott és sietve menekültek a falakon át, melyeket az imént megmáztak; megfutamtotta őket az imádkozónak ereje. Klára pedig azoknak, akik hallották az említett szózatot, azonnal szigorúan a lelkükre kötötte: „Kedves leányaim, minden töletek telhető módon legyetek rajta, hogy ez a szózat, amíg én élek, soha se kerüljön közöttetek szóba.“

Fordította Balanyi György

## URAK ASZTALA

*Egyszer, sugaras őszelő volt  
és hívott útrakészen apám:  
— Vágjunk át ama hosszú gerincen  
s együnk az „Urak asztalán”.*

*A két hegyimádó meg is indult.  
Fanyar volt már a lomb szaga.  
A messzeségben göggel oromlott  
fölénk az „Urak asztala”.*

*Kúszunk fel, köves meredélyen  
s ereszkedtünk a völgybe le:  
Gerincnek véltük a reggeli ködben  
s az út szakadékkal volt tele.*

*Hátunk gőzölgött, verte verejték.  
Bozót belénk-mart, mint a szeg.  
A hegytorony mégis helyben-állt,  
és nem jött hozzánk közelebb.*

*Rongy volt ruhánk, csupa vér a kezünk  
Tájak buktak fel, tűntek is tova.  
Apám így: — Nézd csak, mint fut előttünk  
s kigúnyol az „Urak asztala”.*

*Aztán a gyepes partra omlott  
s szél lengette gyér haját:  
— Nem érem el már azt az ormot —  
szólt — te menj csak s küzdj tovább! —*

*En lekuporodtam a selymes pástra  
s föléhajoltam: — Ó, apám,  
soha, de soha nem akartam  
helyet az „Urak asztalán”!*

*Mélyben pihen már törékeny teste.  
De szemét még látom, mint kutat  
távolban fel-felvillanó  
s elérhetetlen csúcsokat.*

*Ha földhozhatnám őt a sírból,  
mutatnám: — Apám, nézz csak oda,  
vakond-túrásnál is kevesebb  
a hajdani „Urak asztala”!*

*Nékünk ott sohasem terítettek,  
hol úr evett s rangbéli mulatott:  
A pázsit kínálta magát terítéknek  
s a patak kiáltott: — Innen igyatok!*

*Hunyady István*

## ÖRZSIKE GAZDAGSÁGA

*Irta Kalló Ferenc*

Nem is hallgatott ő más névre; megszokta, amióta az esperes úrhoz került. Fényes küszöb lett ez a név: „kicsi Örzsike”... Ezen lépett át régi életéből az újba, pedig hát gyászkárpit borult föléje. Persze, csak olyan szegényes, avult-fakult, rozsdás-ezüstös gyászkárpit; nem volt az sem szebb, sem hitványabb, mint amilyen egy zsellérasszonynak dukált. Annak az ajtónak a homlokfáját cifrázta föl, egykedvű, szomorú pompával, amelyen egyazon a napon indult Örzsike édesanyja az örökkévalóságba szent Mihály lován, Örzsike meg vézna, pipaszár lábán idegenbe, ha nem is nagyon messzire, csak a falu alvégéből a kellős közepébe, a templom mellé, az öreg esperes parókiájára. Nagyon egyformán indultak útnak; mindkettő egy szál ruhában; az édesanya kezén rózsafűzér, mintha a lepergetett imádságokat, elsuhanó örömeiket meg az elkussadt szenvedést tartotta volna maga elé, hogy egyszerűben meglássa az Úr, ha majd a színe elé lép; Örzsike kezében egy kis batyu, — vásott kendőbe kötözött testi holmija — ő is maga előtt vitte, kissé talán hivalkodva, hogy nem üres kézzel jött, — de nem ám! — ha már egyszer az esperes úr olyan jószívvel ígért neki otthont.

A temetésen esett meg a szíve az öreg esperesnek a kis gyámoltalanon. Akkor már közel negyven éve temetgette az embereket. „Circumderunt”-jába sokszor belecsicseregtek a fecskék az eresz alól, másrok

a varjak kiáltották oda a halottnak: „Kár!... Kár!“, beledudorászott a szél vagy a nagy csendben a mindenség tárt szét örökkévaló karját, amelyben az ember semmivé zsugorodik, akár a sír ölében. Sok szomorúságot látott, hallott jajveszékélést, észveszejtő siránkozást, aztán ment minden a maga útján. Aki kidőlt, elment — hiányzott is meg nem is. Az öregek helyébe fiatalok álltak, a feleség helyébe új asszony lépett, az elhunyt férj helyébe is kerülközött másik, ha az özvegy tetszetősebb vagy tehetősebb volt, a gyerek helyett meg adott az Isten másikat, hiszen ha egyik nap temetett, másnap reggel ujszülöttet keresztelt. Az öreg esperes szeretett temetni, csak hébe-hóba küldte el maga helyett a káplánt. Kis temetés vagy nagy, karinges vagy palástos, csendes vagy kántoros — neki mindegy volt, s mennél öregebb lett, annál bátrabban nézett bele a sírgödörbe is, közben az arcáról valami fénylő bizakodás sugárzott, szeméből még annál is több: maga a bizonyosság, hogy nem ez az utolsó állomás.

Mialatt a kántor énekelt, az öreg esperes a kis gyámoltalant nézte. Ismerte ő az egész falu apraját meg nagyját; Kormos István családjá sem volt kivétel. Tudta, hogy az ember iszákos, veszekedős, goromba természet. Ott, az udvaron, a beszenteléskor, józanul pislogott; savószínű szeme még fakóbbnak tetszett vérekes, duzzadt orra ellenében. Nyugtalanul nézett hol le, hol fel, csak ép' a koporsót kerülte el a szeme sugára; a kalapjába kapaszkodott, hogy kezének reszketését rejtgesse, de hiába, a kalap mégis elárulta. Mellette az idősebb lánya állt, csak magában, mert a férje nem kísérte el. Felemás ruhájával — mégha rosszul majmolta is a városi divatot — kirítt a többiek közül. Színes zsebkendőbe szipogott, nem olyan cakkos falusiba, ám az se nedvesedett át a könnyeitől.

De nem ez szűrt szemet az öreg esperesnek, hanem a kis gyámoltalan. Ahogyan ott állt, remegve, kissé hátrább és oldalvást húzódva a másik kettőtől, eliramodásra készen, hogy futhasson a legkisebb gyanús mozdulatra. Komisz ember kuttyája áll így. Néha el-elsírta magát vékony cérnahangján, ettől maga is megriadt, sebtében elhallgatott s csak nyelte, szipogta könnyeit, a többiből ezüstbarázdák meg csillogó, guruló ék-kövek kerekedtek arcán a tükröző napsugárból. Ezek a ragyogó víz-cseppek voltak egyetlen ékessége, mert csúf volt, szíváfájdítóan csúf... Kinőft ruhája alig leplezte ványadt testét, térdig kilógott belőle ceruzányi lábaszára, törékenyen, reszketősen, akár az egynapos gödölyéé; sovány arcát furcsa, hegyes, csőrszerű orr éktelenítette, égő, fekete szeméből az egyik a koporsóra tapadt, a másikkal kifelé meg fölfelé kancsított, mintha az eperfán ugráló verebet leste volna.

Nyomorúságot látott már az öreg esperes éppen eleget, csúfságot — testit is, lelkit is — untig sokat, de ez a süldő lány maga volt az élő, eleven rettegés, s ahogyan néha meg-megrebbent, mintha a rémület faragta volna ki magát élő húsból. A „Circumdederunt“ alatt látta meg, nem is tudott szabadulni ettől a képtől, a hosszú úton a porból is gondolatok karikáztak elő, nem hagytak nyugtot öreg szívének, még imádkozni is csak a szájával imádkozott, s mire a temetőbe értek, megérlelődött a szándéka. A koporsóra zuhogó föld — ez a szívszaggató hang, amit a lelke már rég befogadott — most türelmetlenné tette; a hant is nehezen akart kifermálódni, a fejfát is illendő lassúsággal döfték a tövébe.

Oszladozott a gyásznép, az esperes lehántotta magáról a stólát, a

karinget, a birétumot is átadta az egyházfinak, aztán odalépett Kormos Istvánhoz:

- Mondja, Kormos, mi lesz most már ezzel a kislánnyal?
- Mi?... Azt magam is szeretném tudni. Nem ért ez semmihöz se. Félnótás. Talán a falu bolondja lesz... Az hát!
- Az asszonylánya sem viszi magával?
- Tehernek?... Van eszibe!
- Akkor küldje át a plébániára. Amíg élek, magamra veszem a gondját.

— Túlem mehet. Csak vissza ne küldje.

Az esperes hallatlanba vette a választ s a kislányhoz fordult:

— Na, kicsi Örzsike, igyekezzél, az estéli harangszó előtt légy a plébánián! Vacsorát már ott kapsz.

Hallotta meg értette is, amit az öreg esperes mondott, de még bólintani is elfelejtett, olyan szépen csilingelt a szívében-lelkében az a megszólítás: „kicsi Örzsike“. Így még senki sem hívta; szegény édesanyja is „kis bolondom“-nak becézte, az apja meg csak jókedvében szólította félnótásnak, még akkor is kicifrázta ocsmány jelzőkkel meg vaskos szitkokkal.

Alig értek haza a temetőből, összekapkodta kis cók-mókját, ment, mintha megbabonázta volna az a „kicsi Örzsike“ név, vissza sem lehetett volna tartani — de nem is tartóztatta őt senki sem — s jóval az „Urangyala“ előtt lépett a házba. Sarolta néni, az esperes húga — ő vezette a háztartást — nem nagy lelkesedéssel fogadta, de bátyjának erős akarata úgy ült a házon, akár a templomi csönd a lelkek háborgását. Elhelyezte Örzsikét az öreg konyhalánynak, Julinak a szobájában, megfésülte sűrűfésűvel, hogy nem hozott-e vendégeket, meg kellett mosdania tetőtől-talpig, megmosnia a haját is, aztán adott néki vacsorát és ágyba parancsolta, tarkahuzatos, palyolatos ágyba; ennek a jó, tiszta szappanszaga ringatta át életének második szakaszába...

Kormos Istvánnak igaza volt: Örzsike bizony semmihöz sem értett. Az öreg esperes nem tudta, mit vállalt magára. Na de máskor se tanakodott sokat, mindig azt tette, amit kellett, szinte vakon, szívének sugallatára, válogatás nélkül, érdemesssel vagy érdemtelennel. Meg is égette magát; jóságával visszaéltek, ajánlásaiból kisebb botrányok kerekedtek, ám a szemrehányásokat szóltanul, az intéseket alázatosan fogadta, még azon sem méltatlankodott, hogy megfélemlizték róla és esperes maradt mindhalálig. Egyébként is szerette a vidéki életet, bár a gazdasága alig érdekelte. Inkább a könyveket forgatta. Szobájának három falát egészen a mennyezetig beborította a tömérdek könyv, de még a székeken meg az íróasztalán is könyvek tornyosodtak vagy hevertek szétnyitva, a folytonosság jegyében, bár látszatra rendetlenül, mégis örökös gondnak a takarítók számára. Meg írt, valami ellenállhatatlan kényszerűségből, önmagának, az íróasztala fiókjának; örömét lelte benne, de sohasem fogta el a kísértés, hogy valamelyik könyvkiadó ízlésére vagy kénye-kedvére bízva örömét. Olvasott meg írt, — ez volt a kedvtelése — persze, odaadón vizitált és örködött esperesi kerületében; a saját falujában pedig a lelkekkel törődött, gyarlóságokkal, bajokkal bibelődött, embersorsokat bogozott. Tette mindezt a gyermek gyanútlanásával, amit nem olt legyűrni benne sem az idő, sem a szomorú tapasztalat. Ragaszkodott ahhoz a feltevéséhez, hogy nincs rossz ember; bezzeg van szegénység, abból sarjadzik ki a lelki hitványság meg a szellemi nyomor.

rúság, még az erény is, akár a föld rothadó savából a konkoly vagy a tiszta búza. Szeretet kell a világnak, megértés meg jócselekedet, nagyon sok jócselekedet. Ha meggyőződése eddig sok bajt és kellemetlenséget zúdított a nyakába, most, öregkorban, makacsul kitartott mellette. Jót kell cselekedni, — ez a lélek szent vidámságának a nyitja — másért nem is érdemes élni.

Amit Örzsikével tett, az látszott összes jótéteményei koronájának. Ha eddig rá-rászedte valaki, sajnálkoztak rajta a hívők, a félnótás miatt azonban kinevették a háta mögött, a káröröm tiszta örömeivel, de az őszintébbek szemtől-szembe is. Az öregúr nem ismert hamis mértéket, olyat sem, amit az egyéni szemlélet és életelv tesz igazzá, — nem is törődött a kicsinyes, röghöz ragadt, nagyon is emberi csufolkodással — hiszen a jócselekedet magánvalója az, hogy haszon nélkül való; a hasznosság hiánya pedig nehezen mérhető. Jósága — Örzsike esetében — elég haszontalannak ígérkezett.

Hamarosan kiderült, hogy Örzsike, ámbár kinőtt az iskolából, nem tud sem írni, sem olvasni. Hiába íratta be újra, a gyerekek csúfolódásától nem volt maradása az iskolában. Különórán sem boldogult vele a tanító, de Sarolta néni igyekezete is kárba veszett. Néhány betű maradt Örzsike egész tudománya, ámde — csodák-csodája! — számolni megtanult, persze csak fejben. Apránként beletanult a ház körüli munkába, évek multán a konyhaiba is. Törte magát, igyekezett, ragaszkodó lett, hűséges, akár a kóbor eb, ha befogadják, jószóért a tűzbe ment volna; az öreg esperes parókiáján jószóban, de másban sem szenvedett hiányt. Évről-évre gyarapodott a holmija, kapott fehérműt, ruhát, lábbelit, kabátot, kendőt, mindenből ünneplőt is; akárki megirigyelhette. Gyakorta mégis nyugtalanság fogta el, mint a vadmadarat, morcos lett, szótalan, nem énekelte a szent énekeket, kapkodva, izgatottan végezte munkáját, indulatos szavakat mormolt, gyermekkori emlékek rajzották körül és retteget szállta meg, oktalan, szűkülő félelem.

Mindig vézna maradt, csúfsága vele együtt növekedett, olyan gyámoltalanul áldogált néha, mint a fázós, ázott veréb. Valahogy így nőtt, fejlődött az értelme is; inkább csak az emlékezete gyarapodott, megjegyezt mindent, főzni is megtanult s mire öreg Juli kiérdemesült és megta- karított pénzével a rokonainál húzódott meg, Örzsike legszebb álma teljesült: ő takaríthatta az esperes úr „könyves szobáját” — ahogy ő hívta. Na meg a másik álma, a fészekrakó madaré! Egyedül az övé lett az a szép szoba, amit öreg Julival osztott meg. Otthona lett! Símogatta a szemével, kezével a bútorokat, a függönyt, a szőnyeget, olyankor temp- lomi szent énekeket énekeltek vékony, gyerekes cénahangon. Kicsipogta örömét, elpityegte szíve vágyát is, hogy: jaj, de bolond lenne, ha öreg- ségére ilyen szép otthona lehetne! Nem is tudta, milyen nagy örömet szerzett az öreg esperesnek.

Huszonhárom év alatt elhalt a falu nevetése. Hiába, a jócselekedet embernyi embert faragott a gyámoltalan, féleszű Örzsikéből. Az öregúr ideje is lejárt. Szép csendben elmondta gyémántmiséjét, aztán egyszer- kétszer karmai közé szorította a szívét a figyelmeztetés, hogy még el- rendezhesse földi dolgait a nagy út előtt. Nem is késlekedett. Életének legnagyobb jócselekedete, az adományozó levél, ami Örzsikét egyszerűen gazdaggá tette, már az íróasztalán feküdt, amikor az a vasmarok még egy fohásznyi időt engedélyezett neki és egyetlen fájó szorítással végzett vele.

Becsülettel temették el. Legendák születtek jószívűségéről. Híre futott az ajándékozó levélnek is. Megbámulták a gépkocsit, amikor végigfüstölgött a házak között s vitte Őrszikét meg sok-sok holmiját Pestre, az új helyére, mert az öregúr az unokaöccsénél még helyet is szerzett néki.

— Ez már igen! — bólogattak a falubeliek; Őket is magával ragadta az öregúr jóságos, gyermekded lelkülete, a nagy jócselekedet káprázata. Pedig hát!...

Igen... egyszerűen átokká változott Őrszike nagy gazdagsága. De honnét gondolt volna az öreg esperes arra, hogy olyan szívtelenül kicsire méretezték a mérnökök a pesti cselédszobákat. Az új szobája a harmada sem volt a réGINEK, nem fért be abba még az egyik szép, sárga szekrény se, nem hogy a másik meg az asztal, a nagy ágy, a székek, az éjjeli szekrény, a sezlong, az álló tükörasztal. Jaj, semmi se fért be! Hiába sopánkodott, sebtében nem lehetett mást tenni, lerakták a bútort a lépcsőházban, a feljáró alá. Két éjszaka, két nap strázsált mellette; ott csipogott, sopánkodott, sírdogált, fohászkodott, jajveszékelt éjjel-nappal, nyugovás nélkül a lépcsőház aljában. — Jézus ereje! Mi lesz most már velem? Meg a sok, szép, drága holmimmal? — Ezt hajtogatta szüntelen, egyként hallatlanba véve a vigasztalást meg a biztatást is. El nem mozdult volna őrhelyéről; még ennivalót is úgy hordtak le néki. Az öreg esperes unokaöccse tanácsstalanságában igen-igen csóválgatta a fejét, majd feleségével együtt, kettesben, újra elolvasták az ajánló levelet.

„Gyöngyszem a kicsi Őrszike, vigyázzatok rá, szeressétek és pártfogoljátok, mert gyámoltalan, egyszerű és együgyű gyermeke ő a mi Urunknak.“

Úgy tűnt fel nekik ez a pár szó, mint valami sugallat, amit az öregúr már onnan túlról küldött, az Úr palotájának ámbitusáról, ahonnan szorongva leste szegény Őrszike küszködését.

Akárhogyan jött is a sugallat, megfogant az unokaöccs szívében; gyorsan felkutatótt valami raktárt. Aztán kezdődött a hurcolkodás. Előbb a lépcsőházból a raktárba. Ez sem volt jó. Hátha ellopják. Egyetlen nyugodt perce sem volt Őrszikének. Örökké a munkája meg a raktár között futkározott. Nem volt nyugta s három hét se telt bele, tovább hurcoltatta holmiját a raktárból szíves emberekhez, de szanaszét, valami öt helyre. Akkor meg üres óráiban hol egyik, hol másik helyre topant be. Bizony éppen akkor az egyik helyen egy vendég ült az ő székén, a másik helyen a nagypapa kényelmeskedett az ő sezlongján, másutt berakodtak az ő szekrényébe, amott meg a süldő lány illegette magát az ő tükörasztala előtt... Jaj! — mintha a szívét hasagatták volna. Ez lett hát a megálmodott otthonból, amit őregségére kitervezett!

Rá sem lehetett ismerni. A huszonhárom év lepergett róla, mint azott falról a vakolat. Morcos lett, szótalan, bizalmatlan mindenki iránt; csak dolgozott és minden keresetét félretette. Igen, azért is lesz otthona, saját szobája, a saját bútoraival! Évek óta ez motoszkált, ez is rögződött meg a fejében. Már háromezer forintja volt együtt, amikor egy rosszféle asszonyba botlott. De honnét is tudhatta volna, hogy rosszféle teremtes, amikor olyan egyformák ezek a városi asszonyok; még azoknak is pirosítás a szájuk, akik templomba járnak. Őrszike éppen ennek elcsipogta búbánatát, az asszony meg rögvest pártfogásába vette. A saját szobáját kínálta fel, még át is íratja a nevére és mindez potom kétezzer forintba kerül, mindjárt oda is költözhét hozzá, aztán bejárónő lesz, megkereshet napi ötven forintot is. Kikerül a cselédsorból is, a maga

ura lesz, ha rá hallgat. És elintéz ő mindent, persze, hogy elintéz. Semmi az! — Ilyeneket duruzsolt a fülébe, Örzsike pedig csillogó szemmel hallgatta, akárcsak öreg Juli meséit téli esteken az esperes úr házában. — Hiába, csak van a szegénynek gyámola! — sóhajtotta. Annyira hitt annak a nőszemélynek, hogy az esperes unokaöccsének a figyelmeztetésére még csak nem is hederített. Örzsike csapdába esett. Az a rosszféle asszony mutatott a kétezer forint ellenében valami hivatalos, pecsétes írást, de nem költözött ki a szobából, még csak nem is készülődött. Apránként tűnedezni kezdett Örzsike holmija; hol egy lepedőnek, hol egy fazéknak, hol egy kézimunkának kelt lába, aztán elromlott a szekrényzár, mintha feszegették volna. Alig merte szóvá tenni, azt is csak félénken, de akkor kinyílt ám annak a rosszfélének a szája, ömlött belőle a sok ocsmányság, még ajtót is mutatott neki, hogy fel is út, le is út, ha nem tetszik neki ez a szoba.

Hamarkodva kivett egy másik szobát; ott meg azon jártak át. Ott sem volt maradása. Dolgozott látástól vakulásig, alig költött magára; ahol takarított, elkunyerálta a maradék ételt, kuporgatta, rakosgatta a pénzét, de hiába, elvitte az újabb hurcolkodás.

Azt a rosszféle asszonyt is „törvénybe idéztette”. Heteken át készült a tárgyalásra, már-már tudni sem tudott, a hideg is kilelte az izgalomtól, hogy a „törvény elé kell állnia” s ilyen rettentő szégyent kell elvieselnie a rosszféle miatt. Persze, letagadott az minden csalárdíságot, csak a tartozást nem, hiszen ő azt a pénzt csak kölcsönbe vette; vissza is fizeti majd, de apránként. A bíróság is így ítélte. Ezt már nem érte fel ésszel Örzsike. Mert ő abban bizakodott, hogy a bíróság azonnal kihajítja a szobából azt a rosszfélét, tetejében meg is bünteti s ünnepélyesen neki juttatja a szobát. E helyett még az ügyvéd is őt abajgatta a perköltségért, mert azon a rosszfélén nem tudta megvenni. Oda is Örzsike ment el a részletekért kéthetenként este; csipogott, visítozott az ajtaja előtt a házbeliek mulatságára és bosszúságára — így csikarta ki pénzének egy-egy töredékét...

Közben örökké szobát keresett — mert lesz otthona, saját otthona, ha addig él is! — s ha talált, valami csalóka képzet szebbnek mutatta, mint az előzőt. És hurcolkodott tovább, riadtan, izgatottan. Félt már mindenkitől, rettegett az emberektől, ellenséget, tolvajt látott mindenkinben, senkinek sem hitt... Nyughatatlan vadmadár lett... Furcsa képzetek rohanták meg s rajtuk keresztül a valóság — a látás, hallás vagy a tettek valósága — eltorzult, akár vizeskancsón át nézve a világ. Más értelmet kapott a szó, más szándékot a jóakarát, a segítő készség, — hiszen itt is, ott is szánták szegény Örzsikét — hamis szint váltott a mosoly, csúfságra változott a kedveskedés, a beteges képzetek kúszá szálain minden élménye megbolított és kifícamodva hullott a tudatába. Valami eltört benne. A szeme is elborult, befelé nézett; gondolatai, érzései, akarata abban az egyetlen kinzó sóvárgásban csomósodtak össze, hogy saját otthona legyen...

Emberfeletti erő, az eszelősök ereje hajszolta tovább, egyre tovább... Fűrészgett, keresgélt új szobát, mindig újat s nem tudta, hogy a régít keresi, a megszokottat, ahová két ablakon süttött be a nap s pirkadatkor behallatszott a madarak ébresztője, a kanász túlkölése, az ostopátozás, a kutyák feleselgetése... És csend volt abban a szobában, nyugalom, biztonság... s a csendben még a templom orgonájánál is szebben hallatszott az öreg esperes hívó szava: „Kicsi Örzsike, hol vagy?”...

\* Mindannyian ismerjük a „Sub tuum praesidium“, az „Oltalmad alá futunk Istennek szent Anyja“ szavakkal kezdődő gyönyörű imádságot, gondolom azonban, sokan nem sejtették, hogy a kutatók tudomása szerint ez a legrégebbi könyörgés, amellyel a keresztény hívek a Szent Szűzhöz fordultak. Innen van azután az is, hogy nincs még egy Mária-imádság, amelynek hasonló történeti és dogmatikai fontosságot tulajdoníthatnánk, *Igino Cecchetti* értekezik erről abban a legújabb folyóiratban, amely *La Regalita di Maria* címmel tavaly indult meg Rómában.

Az ima eredeti görög szövegét egy papirusz tartalmazza, amelyet 1917-ben Egyiptomban találtak. Hogy pontosan hol került elő, még mindig nem tudták kideríteni, minden valószínűség szerint azonban Alsó-Egyiptomban bukkantak rá. A papiruszt a manchesteri „John Rylands Library“ vásárolta meg és fénynyomatos másolatban C. H. Roberts oxfordi egyetemi tanár tette közzé 1938-ban a könyvtár görög és latin papiruszainak akkor kiadott katalógusában, mint a gyűjtemény 470. számú darabját. Egyedül álló lapcska ez, amelynek szélessége 9,4, magassága 18 cm. Tíz sor rajta az írás. Maga Roberts a IV. századra teszi keletkezésének idejét, és egyetemi kartársa, E. Lobel professzor is egyetért vele abban, hogy a IV. századnál előbb nem készülhetett.

A szöveg kritikai elemzése alapján *Cecchetti* megállapítja, hogy miként az összes antik imádságok szerzői, a „Sub tuum praesidium“ szerzője is, noha a legnagyobb egyszerűséggel és spontánsággal adott hangot érzéseinek, a biblikus szövegekből merített ihletet. Mutatja, hogy ismételtelen előfordulnak benne

a görög Septuaginta jellegzetes kifejezései. Kimagasló dogmatikai jelentősége a könyörgés kezdetének van. Ebben ugyanis a szerző „a szárnyak árnya“ szóképet idézi emlékezetünkbe, már pedig ez az ismert szókép, amely annyira kedves volt a zsidóknak és az egyiptomiaknak, mindig az isteni védelem szimbolikus megjelöléseként szerepel. A Szent Szűznek, mint Isten Anyjának védelmét tehát ősidőktől fogva olyan hatásosnak hitték és tapasztalták, hogy ezt a védelmet egynek tekintették magának az Istenségnek védelmével. Az a meggyőződés ez, amely az egyházat is arra készíteti, hogy esténként a Completoriumban elimádkoztassa: „Sub umbra alarum tuarum protege nos.“ Bizalomteljes fohászkodás ez a mennyek hatalmas Királynőjének kegyességéért.

A helyes értékeléshez hozzátartozik az is — mutat rá *Cecchetti* —, hogy eddig nem állt rendelkezésünkre egyetlen pozitív bizonyíték sem annak, hogy a hívek már a niceai zsinat előtti időben is segítségül hívták a Szűzanyát. A lelet így dokumentációs hézagot tölt ki és véget vetett minden vitának.

A papirusz szövege, amelyet a francia *Mercenier* állított helyre, az imát az eredeti fogalmazásban nyújtja, amelyből könnyen megmagyarázható a két későbbi szövegváltozat: a keleti (bizánci és az északitaliai ambrózián) és a nyugati (alexandriai és római). Mint *Mercenier* kiemeli, ez a lelet is megerősíti azt a már ismeretes tényt, hogy egyik oldalon a római és az egyiptomi, másik oldalon a bizánci (helyesebben: antiochiai) és gallikán rítus rokonai egymásnak.

Kétségtelennek látszik, hogy a „Sub tuum praesidium“ szülőhazája Egyiptom volt, az az ország,

amely annakidején menedéket adott a Szent Családnak, és hogy az ima innen terjedt szét az egész katolikus világban a két vezető rituson: a bizáncin és a rómain át. A kopt liturgia szinte teljes épségében megőrizte azt az eredeti szöveget, amely a görög papiruszon olvasható, s legalább is a katolikusok ma is ezt használják a Vesperásban.

A római változat legrégibb emléket a compiègnei Antifonáriumban találjuk, amely a IX. vagy X. századból való, az antifonáknak abban a sorozatában, amelyeket a Mennybevétel ünnepén a „Benedictus“ egyes versei közé iktattak. Jelenleg ezt a változatot használja a Boldogságos Szűz kisofficiojának Completoriuma. Részben találkozzunk vele Mária anyaságának és a minden kegyelmeket közvetítő Szent Szűznek officiumaiban. Ezt a változatot tartalmazza a domonkos liturgiában a Szűzanya különböző ünnepén a Completorium. A szaléziánusok különleegs hódolatként imádkozzák a Segítő Mária tisztelőre. A Jézus-társaságban része annak az egyetlen jámborsági gyakorlatnak, amelyet naponként közösen végeznek, a piaristák közös imáikat ezzel végzik.

A VII-es tónusú gregorián melódia a maga szinte szótagos egyszerűségében a meghitt gyermeki ráhagyatkozás érzését és a nyomban való segítség szükségét juttatja kifejezésre. Ez a melódia is csak előmozdította a „Sub tuum praesidium“ egyetemes elterjedését, amely emiatt is, de kiváltképpen régisége és az ebből folyó történeti-teológiai súlya miatt, mint a vértanúk korának megindító visszhangja, egyike ma az egyház legtisztelretreméltóbb imáinak.

A papirusz, amely így kezünkbe adta az eredeti szöveget, kétségkívül a keresztény ókor egyik legfontosabb emléke. Kivételes jelentősége miatt mindjárt ahhoz a másik

papiruszhoz csatlakozik, amely Szent János evangéliumának eddig ismert legrégibb töredékét tartalmazza, még a II. század első éveiből. Mind a két — külsőleg jelenlételesen — papirusz ma a Rylands-gyűjtemény legértékesebb kincse.

\*

Még 1928-ban jelent meg Franciaországban a törvény, amely megengedte a közjegyzőknek, hogy 1830 előtről származó ügyirataikat elhelyezhessék Párisban az országos levéltárban, vidéken a megyei levéltárakban. Kimeríthetetlennek látszó, gazdag kincsesbánya nyílt meg így a francia történelem bíváraai előtt. Hozzávetőleges becslés szerint több mint 300 millió közjegyzői ügyirat — „acte notarié“ — áll ma rendelkezésükre, amelyek közül nem egy még a XII. század végén készült. Nem csoda, ha egyre nagyobb számban kerülnek elő olyan adatok, amelyek megváltoztatják, vagy helyesbítik a mult eseményeinek vagy szereplőinek közkeletű szemléletét. Akadtak már egészen érdekes felfedezések is. Közük tartozik az a hivatalos okmány is, amelyben a halálán levő Voltaire az egyházzal való kiengesztelődést örököltette meg, s amelyről rovatomban már részletesen megemlékeztem.

Most azután újabb figyelemreméltó leletről ad hírt *Jacques Monicat* a *Revue Historique* idei évfolyamának július-szeptemberi kötetében. *D'Alembert* végrendelete ez, amely „Az Atyának, a Fiúnak és a Szent Léleknek nevében“ formulával kezdődik. Méltán mondja Monicat „meglepőnek“ ezt a formulát, amely „abban a pillanatban, amikor keveset számítanak a földi esetlegességek, merőben más színben láttatja velünk ezt a személyiséget, mint amilyenben élete folyamán mindenkinek mutatkozott“.

Monicat, aki a francia országos levéltár tudományos tisztviselője, bővebben nem foglalkozik a vég-

rendelettel s utána mindjárt Voltaire fordulására tér át, szűkszavú közlése azonban így is megérdemli, hogy kissé felelevenítsem d'Alembert alakját.

Jean le Rond d'Alembert, mint bármelyik lexikonból megtudhatjuk, 1717-ben született Párisban s ugyanott is halt meg 1783-ban. Ügyvédi oklevelet szerzett, de perrek vitele helyett hamarosan a matematika és fizika művelésébe fogott. Az utóbbi tudományban kifejezetten lángelmének bizonyult. Mindössze 24 éves volt, amikor a párisi, és 29 éves, amikor a berlini tudományos akadémia tagjává választotta. Különösen a mechanikában végzett úttörő munkát. Van egy mechanikai tétele is, amelyet azóta róla neveztek el. Igazán széles körök előtt azonban akkor vált ismertté, amikor Diderot-val együtt megindította a híres Enciklopédiát, amelynek akkora szerepe lett a XVIII. század második felének világnézeti és politikai küzdelmeiben. Ami miatt nálunk és más külföldi országokban sem felejtették el d'Alembert alakját, ez az utóbbi ténykedése volt.

A francia Nagy Enciklopédia — teljes címe szerint: „Ésszerű szótára a tudományoknak, művészeteknek és mesterségeknek” — 1751 és 1772 között látott napvilágot. Az akkori-ban már népszerű angol lexikonok mintájára, de egészen új szellemben készült. Ez a szellem a felvilágosultság volt, amely az emberi műveltséget és a társadalmi életet is a tudományra, főleg a természettudományokra akarta alapozni. Ezt az új szellemet fémjelezték összes munkatársai, köztük Rousseau, Voltaire, Holbach, Montesquieu, Turgot, Grimm, Helvetius, Condillac, Condorcet.

E köztudomású dolgok mellett talán kevésbé ismert, hogy az Enciklopédia munkatársai közt később, még a nagy mű befejezése előtt, világnézeti okokból szakadás tör-

tént. D'Alembert ugyanis következetesen szeretne volna érvényesíteni a szerkesztésben a deizmus elveit, ebbeli szándéka azonban megtört a materialista ateisták, Holbach, Helvetius és Condorcet ellenállásán. Emiatt azután előbb Rousseau, majd d'Alembert is kilépett a munkaközösségből. D'Alembert különben a deizmust, amelyben az angol Locke követője volt, írásaiban mérsékelt szkepticizmussal elegyítette. Csupán „feltételezte”, hogy működik a mindenségben egy legmagasabb értelem, ennek lényegét azonban megragadhatatlannak nyilvánította. Az erkölcsstanról az volt a nézete, hogy ez az önérdék tudománya.

D'Alembert a kiválás után is állandó levelezésben maradt Voltaire-rel, aki öt évvel előbb, 1778-ban halt meg. Jó lenne így tudnunk, hogy ezekben az utolsó években milyen lelki alakuláson ment át d'Alembert, és ha — mint a végrendeletből gondolhatnók — valóban a katolikus vallásban halt meg, mik voltak az okok és tényezők, amelyek erre ösztönözték.

\*

Egyáltalán nem vitás, hogy az orvosi tudomány mind a betegségek felismerésében, mind azok kezelésében a szorosan vett természettudományok alkalmazásával érte el legjelentősebb és legtermékenyebb eredményeit. Annál meglepőbb így a magamfajta szemlélődő számára, hogy újabban egyre több bírálat hangzik el, amely éppen a természettudományos elveket veszi célba. Szenvedélyes polémiák folynak, amelyek már a nem-orvosi körökben is széles hullámokat vernek. Amennyire azonban meg tudom ítélni, a felvetett kérdések végül is egyetlen alapkérdéssé sűrűsödnek, ez pedig az, hogy mi az okuk a betegségeknek? Az okot itt persze az aristoteli fogalmazás szerint kell értenünk: a létnek melyik rétegében gyökereznek a betegségek?

Erről a problémáról tartott legutóbb előadást *Franz Büchner* freiburgi egyetemi tanár a Görres-társaság nagygyűlésén. A *Stimmen der Zeit*, amelyben Büchner némi rövidítéssel közzétette előadását, a szerző eddig megjelent műveiből a következőket emeli ki: „A modern orvosi tudomány emberképe” (1946), „Az ember és a környező világ” (1949), „Általános kórtan” (1950) és „Alapvető megállapítások a pszichoszomatikus orvosi tudományról” (1952).

A századforduló óta — írja Büchner — mind több orvos jött rá arra, hogy szervi megbetegedéseknek is lehet pszichikai forrásuk, amiből azután azt a következtetést vonták le, hogy a betegség okát kutatva a beteg személyiségét is figyelembe kell venni. Ebből a felismerésből, amely megvolt már a régebbi korokban, csak feledésbe ment, fejlődött ki a „pszichoszomatikus” gondolkodás, Németországban főleg *Freud*, *Heyer*, *Bergmann*, *Weizsäcker*, *Gebsattel* és *Siebeck* munkálkodása nyomán. A „psziché” itt kimondottan emberi lelket, vagyis szellemi lelket („Geistseele”), míg a „szóma” emberi testet jelent, egy szóvá kapcsolásuk pedig a kétőnek elválaszthatatlan egységét juttatja kifejezésre. Vagyis amit az említett tudósok el akartak érni, az volt, hogy az eddig elhanyagolt lelki tényezők ismét a kellő mértékben kapjanak helyet az orvosi tudományban.

A pszichoszomatikus gondolkodás — fejti ki Büchner — rátereli figyelmünket olyan megbetegedésekre, amelyeknek okát egyszerű lelki válságban vagy tartósan ható lelki túlerheltségben és hibás fejlődésben kell keresnünk. Tudatosítja bennünk, hogy a lelki válság és hibás fejlődés egyben mindig testi válságot is von magával. Rámutat arra, hogy a pszichoszomatikus betegség válsága a szervezet működési

zavarában nyilvánkozhatik meg, hogy ezekből a zavarokból eleinte még visszaformálható, végül azonban vissza nem formálható struktúra-változások nőhetnek ki, és hogy az immár gyógyíthatatlan testi betegség az egész életre pontot tehet. Az ilyen megbetegedések kezdeti szakában a lelki kezelési gyökeres gyógyulást érhet el, a későbbi szakaszokban is még sokat enyhíthet, idővel azonban annyira önállósul a testi betegség, hogy már hozzáférhetetlen a lelki beavatkozás számára.

A betegség életrajzilag megfogható lelki okai közt találkozik olykor az orvos a titokban maradt személyes vétekekkel is. A méhmagzatok, az újszülöttek, a csecsemők és kisgyermekek betegségei, az öregséggel járó betegségek, a foglalkozási betegségek és a trópusi betegségek azonban — jegyzi meg Büchner — a legnagyobb tartózkodásra intenek ennek az elvnek általánosítására. S hogyan is iktathatnók ide a járványokkal szerzett tapasztalatainkat, mint például a pestis dühöngését a középkori Európában és megszűnését az újkorban? Hol van az egyéni vétkük Hiroshima lakóinak, akik az atombomba utóhatásaként súlyos vérbetegségekben szenvednek? Az ilyen, személyre menő gondolkodásnak tehát áthághatatlan határai vannak az orvosi tudományban s a moralizáló betegségmagyarázat még annyira kifinomított felelevenítése is, amelyel már *Ringseis* és *Heinroth* kudarcot vallott a múlt században, csak zátonyra viheti az orvosi tudományt. Kétségtelen azonban, hogy elhárítva az efféle túlzásokat, a pszichoszomatikus irány előnyösen gazdagítja az orvosi tapasztalást és mélyebb bepillantást enged a betegségek keletkezésének lehetőségeibe. Javára kell írni továbbá, hogy az életrajzi-személyi mozzanatok előtérbe állításával nagyban szélesíti az orvosi látókört s

döntő módon fokozza az orvosnál elengedhetetlen emberismeretet.

Van azonban ma a pszichoszomatikus gondolkodásnak egy másik ága is, amely amellett kardoskodik, hogy elvileg minden spontán szomatikus megbetegedésre mélylélektani magyarázatot kell találni. Ennek az iránynak, amely „anthropológiai iránynak” is nevezi magát, *Christian* foglalta össze az eszméit „Személymegértés a modern orvosi gondolkodásban” címmel 1952-ben megjelent művében. Sarkalatos tétel ebben az a nézet, hogy a betegség lényegében szimbólum. A beteg nem különálló valami a betegségtől, mintha a betegség valahonnan kívülről törne rá; az ember, mint testiségének szuverén ura, maga sarjasztja, hajtja ki magából a betegséget, mert önmagáról akar ezzel valamit mondani. Az orvosnak tehát az a legfőbb feladata, hogy megfejtse ennek a szimbólumnak rejtjeleit, megértse a beteg mélyszemélyiségét, s erre támaszkodva elősegítse az egész ember gyógyulásra vezető változását. A természettudományos jelenség, beleértve a természettudományosan feltárható okokat, e felfogás szerint csak azért fontos és érdekes, mert felfedi azt a mechanizmust, amelyhez a szimbólumot alkotó és betegséget előidéző ember folyamodott.

Mint már ebből is kitűnik, a szimbólum-tan képesnek tartja az orvost arra, hogy a test és lélek tényleges egységét az élő emberben közvetlenül megragadja, anélkül tehát, hogy két részre tagolná: a természettudományok tapasztalata testiekre és a pszichológiához rendelt lelkiekre. Így azután csak következetesen jár el Weizsäcker, amikor „A beteg ember” címmel 1951-ben megjelent könyvében az orvosi tudománynak a természettudományoktól való „megtisztításáról” beszél. „A természettudományos kategóriák — úgymond —, amelyek az orvoslásra való al-

kalmazásban felbomlottak, szükségzerű halált szenvednek, amelyet euthanaziának — könnyűhalálnak — is nevezhetünk.” Mi lép azonban az orvosi tudományban a természettudományok helyére? Erre is felel Weizsäcker: „Ha tudományos pszichoszomatikát művelünk, akkor már magunkévá is tettük a mágikus-démonikus világképet.” Ez pedig nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy az orvosi tudomány kifinomult formában térjen vissza történelemelőtti kezdeteihez. Hogyan is fest azonban gyakorlatilag a betegségeknek ez a szimbolikus-mágikus értelmezése? Büchner több példát hoz fel, amelyekből meglehetősen pontos fogalmat alkothatunk.

*Müller-Eckhard* egyik tanulmányában, amelyben a gyermekbetegségek szimbolikus jellegét tárgyalja, a bőrkiütéssel járó fertőző betegségekre, főképpen a vörhenyre utal. A gyermekben — úgymond — sokszor konfliktust idézhetnek elő azok a kíváncsimak, amelyeket a felnőttek támasztanak irányában, s ilyenkor a bőre, amely az érintkezési felület közte és az ellenséges külvilág között, a vörheny alakjában szimbolumszerűen megbe-gedhetik. „A betegség értelme tehát — írja Müller-Eckhard — a kiütésben végbemenő vedlés, amely-lyel már jobban kiállja a felnőttek racionális világának nyomását.” Weizsäcker — a késői Freudra támaszkodva — annak a tételnek tulajdonít különös szerepet, hogy az emberi lélek tudatalattijában az életösztön, vagy változott formájában ölési ösztön is működik. Neki meggyőződése, hogy főleg az életet fenyegető rohamokban ez az ölési akarat jut kifejezésre. Így az asztmás beteg a rohamban maga igyekszik magát megfojtani, amikor átmenetileg görcsösen összeszűkíti hörgőit. A koszorúér megbetegedésében szenvedő egyén a mellszorulás (angina pectoris) rohamában

maga reteszeli el görcsösen a szív-  
űtőereit, hogy szívét halálos benu-  
lásba ejtse. H. *Hübschmann* a  
„Psziché és tuberkolózis“ címmel  
1952-ben kiadott monográfiájában  
hasonlóképpen magyarázza a tüdő-  
gümőkór kitérését és lefolyását.  
Szerinte a gümőkór bacillusa csak  
járulékos szerepet visz ebben a be-  
tegségben, mert a gümőkór lénye-  
gileg a mélylélekből kitörő önle-  
rombolása az embernek. „Olyan ez,  
mintha a szervezet önmagát támad-  
ná meg; a betegség önelemzésztés.“

Ami ezekben és az indításukra  
keletkezett egyéb munkákban elénk  
lép — állapítja meg *Büchner* —,  
nem más, mint olyan ötletek rábúr-  
jázása az orvosi tapasztalásra,  
amelyeket szerzőik nem tudnak bi-  
zonyítani s amelyeket mi sem vizs-  
gálhatunk felül. A szellemes vagy  
kevésbé szellemes ötlet lesz az ural-  
kodó elve ennek az egész gondol-  
kodásnak, amely könnyedén túlte-  
szí magát a klasszikus orvosi tudomá-  
ny és élettan kritikai módsze-  
rein. Más oldalról is óvast emeltek  
már az ilyen eljárás ellen, legutóbb  
éppen egy komoly pszichoanaliti-  
kus, *Edward Glover*, a londoni psi-  
choanalitikai intézet igazgatója, aki  
nyíltan kijelentette: „A szimbolikus  
értelmezés kritériumait soha sem  
dolgozták ki kielégítő módon.“

Bizonyos — írja a továbbiakban  
*Büchner* —, hogy akadnak beteges  
jelenségek, amelyeknek szimbolum-  
jellegük van. *Charcot* óta ismerünk  
ilyen jelenségeket, amelyeket a tu-  
domány ma a neurotikus bajok kö-  
rébe sorol. Ha azonban eltekintünk  
a neurózisoktól — a megállapítható  
szervi elváltozások nélkül előálló  
idegbajoktól — és az életrajzilag  
magyarázható megbetegedésektől,  
akkor tényként kell elismernünk,  
hogy messze nagyobb azoknak a  
szervi betegségeknek a száma, ame-  
lyeket szimbólumként semmikép-  
pen sem értelmezhetünk. Ezeket  
csak mint anyagi és energetikus

zavartényezők hatását érthetjük  
meg.

Ma már ismerjük például azokat  
az anyagokat, amelyek a megter-  
mekényített pete magjából és a be-  
lőle eredő embrionális sejtekben  
meghatározóan nyúlnak bele a fej-  
lődésbe. Ezek a gén-anyagok dön-  
tik el minden esetben, hogy a nö-  
vényi, állati és emberi fejlődésben  
normális vagy öröklött beteg  
szervezet alakul-e ki. Ha dominán-  
san hatnak a beteges gének, akkor  
közvetlenül érvényesülnek a fejlő-  
dés menetében. Így keletkeznek az  
öröklött betegségek, amelyek súlyos  
végzetként nehezdednek a törzsre.  
Világos, hogy miután a beteg egyén  
személyisége mitsem számít ebben,  
az ilyen betegségeknek semmiféle  
szimbolum-értékük sem lehet. Az  
öröklött betegségek természettudo-  
mányos tények, amelyek ellen az  
orvos csak a valóság tudatában ve-  
heti fel a harcot. A betegségek má-  
sodik csoportját az embrionális  
szimbiózis-betegségek teszik, ame-  
lyeket a fejlődő emberi csira bioló-  
giai környezetében, tehát az anya-  
testben fellépő zavarok váltanak  
ki. Ilyen zavarokból ered a szüle-  
tett hülyeség (idiótáság) legtöbb  
formája s mindenekelőtt a szüle-  
tett szívbetegség. Megint csak termé-  
szettudományos elvek ténykedésé-  
vel állunk tehát szemben. Az újszü-  
löttéknél is természettudományos  
tények szerint lépnek fel a beteg-  
ségek s következik be a halál.  
Ugyanez vonatkozik az öregeknél  
a csontrendszer, az ízületek és az  
agy elhasználódási betegségeire, az  
összes foglalkozási betegségekre, a  
hiány-betegségekre, a járványos be-  
tegségekre, a rákra s mindazokra  
a betegségekre, amelyekről a misz-  
ziókban dolgozó orvosok értesí-  
tenek, köztük a fekete földrész nagy  
csapására, a maláriára és az álom-  
kórra is.

Mindebből következik, hogy a  
modern orvosi tudomány tapasztat-  
lásait csak akkor illeszthetjük be

értelmesen a világképünkbe, ha felismerjük és elfogadjuk azt aényt, hogy az ember életében is, akár csak az állatban, két szakadatlanul változó, természettudományosan magyarázandó rendszer kapcsolódik egymással dialógikus viszonyba. Az egyik az ember testisége, amelyet anyagilag az öröklési állapot és az élő, valamint élettelen környezet szab meg és formál, a másik az egész kozmosz, amelynek anyagi szerkezetébe a testünk bele van szőve, amely kozmosz testünket hordozza, ugyanakkor azonban ösztönzéseivel és támadásaival önfentartáshoz és önkifejezéshez is segíti. Ebben a meg nem szűnő játékban és harcban, amely az ember és a kozmosz között folyik, dől el nagy területen az egészségünk és betegségünk. „Magától értetődik — emeli ki Büchner —, hogy ezek a megállapítások semmit sem mondanak az ember lényegi szabadsága ellen, amelyre minden emberi testiség terveződött. Nem tartalmaznak továbbá semmit az általunk is hangsúlyozott felismerés ellen, hogy miután a mi ingatag testi szervezetünk felbonthatatlan egységet képez szellemi lelkünkkel, az öröklött állapot és a környezet mellett harmadik meghatározóként lelkünk is formálhatja testünket, betegségeket is okozhat, a legkevésbé persze mint az ember szimbólumteremtő mélyrétege.“

Azzal a fenntartással azonban, amelyet Büchner az imént tett, bizonyos, hogy az orvos rendszerint a természetes „közvetlen“ élet keretében kerül szembe a beteggel s elsősorban itt kell megkeresnie a kiinduló pontot a segítséghez. Nem az ember „eksztatikus“ élete fordul mindenekelőtt feléje, hanem az a testiség, amelyben az ember az állattal osztozik. A betegség így nyilvánítottatása annak, hogy az „animalitás“ lényegesen hozzátartozik az ember „humanitásához“. Ez az orvos elé táruló animalitás lé-

tünknek azt a körét jelenti, amelyben tőlünk függetlenül, de rajtunk keresztül a kozmosz ténykedik, a mindenség struktúrája, amelyben mi együtt hintázunk a csillagok, a föld, a sziklák, a növények, az állatok védetségében és fenyegetettségében a játék és veszély nagy hullámverésében.

Ennek a kozmosznak meglátásából és érteni akarásából fejlődött ki a múlt század első évtizedeiben a klasszikus orvosi tudomány. Büchner szerint *Goethe* és *Schelling* voltak az útmutatói annak a nagy orvosnemzedéknek, amely a természettudományok útjára lépett. Nem vitás, hogy elképzeléseiket sokban már a XVIII. század is előkészítette, az ő érdemük azonban a rendszerezés és egységesítés. Természetbölcseleti munkáikban felvázolták a növényi és állati fejlődés természettudományos kutatását, az organikus struktúrák hatalmának problematikáját, s felvetették az organizmusok törzstörténetének és az élet fajtalakuláson keresztül való kibontakozásának nagy koncepcióját. Schelling már megsejtette a modern biokémia bepillantását is az anyagváltozás dinamikájába. S annak ellenére, hogy a spekuláció túltengett ezekben a természetbölcseleti művekben, a természettudományosan gondolkodó orvosok első nemzedéke a multhoz viszonyítva szellemi törés nélkül térhetett rá innen az egzakt tapasztalati kutatásra. Így alapította meg Würzburgban a jelentőségteljes embriológiai iskolát a Schelling-tanítvány Ignaz *Döllinger*, aki a nagy Karl Ernst von *Baer* mestere lett. *Goethe* és Schelling nyomán indulva így lett *Johannes Müller* a XIX. századi német orvosi tudomány kiemelkedő teoretikusa. S még Rudolf *Virchow*, az előbbinek híres tanítványa is bizonyosságot tett „Goethe mint természetkutató“ címmel tartott előadásaiban ennek a kezdetnek ismeretéről.

Ami érték volt eszerint a korai XIX. század természetfilozófiájában, az mind termékenyítően ment át a biológiába és az orvosi tudományba. Spekulatív elemei viszont annyira ellaposodtak, hogy ma újból feladat a természet s különösen az életjelenségek összefoglaló bölcséleti értelmezése. S annál sürgetőbb ez a feladat — jegyzi meg Büchner —, mert a mai új irány, az egzisztenciális filozófia, legalább is Németországban, nem sok segítséget nyújt hozzá. Igaz, hogy az orvos fontos serkentéseket köszönhet az egzisztenciális filozófiának az elmekórtanban és a neurózisok kezelésében — példa rá *Binswanger* és *Gebattel* —, a legtöbb betegségre azonban nem alkalmazható az egzisztenciális magyarázat. Arról persze semmiképpen sem lehet szó, hogy a modern orvosi tudomány szakadjon el a természettudományoktól és cserélje fel azokat szimbolizmussal, mélylélektannal és mágiával. Az azonban elkerülhetetlennek látszik, hogy az orvosi gondolkodás visszatérjen a személyi és a kozmikus tényezők kettős egységéhez.

Büchner úgy véli, s nyilván helyesen véli, hogy a teológia számára is merülnek fel itt bőven kérdések. A legkézenfekvőbb kérdést meg is fogalmazza: a betegségnek talán nem az ad-e éppen értelmet és jelentőséget, hogy rendszerint nem a személy felől magyarázhatjuk, sem racionálisan, sem szimbolikusan; hogy keletkezésén és lefolyásán nem uralkodunk, hanem alája vagyunk vetve? Nem annak a tapasztalása és pedig áldásos tapasztalása tartozik-e hozzá a betegség teológiai értelméhez, hogy mi, emberek nemcsak egy személyes élettörténeti mozgásban haladunk, ahol szabadságunk és felelősségünk kap teret, hanem ugyanakkor egy természettörténeti kozmikus mozgásban is, ahol gyámoltalanok vagyunk és az Atyára szo-

rulunk; hogy mi nemcsak tervezük magunkat, de sodortak, roska-tagok, noha sorsunkat illetőleg biztosítottak is vagyunk? Úgy, ahogy már Jób könyvében és a zsoltárokban felfedezhetjük a betegségnek ezt a teológiáját.

Ha azonban a betegséget az embernél túlra, előbbre követjük, egy még mélyebb teológiai problémába ütközünk: a világban levő rossznak a problémájára. A paleopathológia, az őslények kórtana bizonyítja, hogy a betegség nem az emberrel jelent meg először a földön. Már a szauruszok, az őshüllők ásatag csontjai súlyos betegségek nyomait viselik. A betegség tehát már legalább 200 millió éve ott volt az élet árnyékában. Így azután csak azt állapíthatjuk meg, amit a teológus *Joseph Bernhart*: „Ha a Logos, az Isten-Ige, az Isteni Személyű Ember ősgondolata mint Jézus Krisztus: a teremtett emberek ügyét a magáévá teszi, akkor a gyógyítónak tisztét teljesíti, teljesíti pedig egy olyan emberiségen, amely már természettől rászorul Reá, az orvosra, mert ki van téve a teremtés rosszainak. A világ-szenvedésnek öröktől fogva egy világ-Üdvözítő felelt meg.”

Tanulmányának befejező részében arról szól Büchner, hogy a betegség okainak vizsgálata alapján miként látja ő az orvos feladatát. Minthogy vannak betegségek, amelyek az ember személyiségében, lelki alakulásában és kudarcaiban gyökereznek, szükséges, hogy az orvos különösen éber s egyben szeretetteljes meghittsággal álljon az ember nyomorúságával, alacsonyosságával és nagyságával. Az orvos tehát, amikor állandóan képezi magát, kell, hogy szakadatlanul számoljon és egyezkedjék nem első sorban a folyton változó mélypszichológiával, de a saját mindennapos orvosi gyakorlatának embermegismerésével, a nagy költőknek és bölcselőknek s mindenekelőtt az

Ó- és Ujszövetségnek az emberről való tudásával. Az az orvos, aki nem merít újból és újból ezekből a forrásokból, ki van téve a veszedelemnek, hogy hajótörést szenved olyan esetekben, amikor a beteg a maga személyi létének egyszerűségében támaszt vele szemben követelményeket. Minthogy azonban a legtöbb betegség az embert a kozmoszba való beillesztettsége folytán az animalitásában rohanja meg, az orvos elsősorban az ember animalitásának, tehát testi jólétének gondozója, amilyennek már az ókoriak és a középkor egyetemei mondták. Következik, hogy az orvosnak a lehető legnagyobb teljességgel ismernie kell a természettudományokat.

Az orvos a teremtett világ rendjében áll. A betegnek is csak e rend alapján nyújthat segítséget és pedig akként, hogy azokat a természeti erőket, amelyeket a tudásával csak irányíthat — nem pedig varázsló módjára előidézhet —

a beteg javára hatni készíti. Csak a pap járhat el Krisztushoz hasonlóan a beteggel, minthogy a szentségek ilyen helyettesítő működésre képesítik. A betegnek eszerint nem pap-orvosra van szüksége, hanem papra és orvosra. A teremtett világ rendjében maradv a betegség jele lehet az orvos szemében egy olyan mindenségnek, amelyben a test miként a fű s az ember minden dicsősége miként a füvek elmúló virága. Ugyanúgy azonban az általa irányított gyógyító erők képviselhetik szemében azt a mindenséget is, amelynek élő és élettelen létezőivel a maga emberi egyszerűsége ellenére egyetlen nagy egységnek érezheti magát. Alázatossága és nemessége az, hogy természeti gyógyító erők közvetítője, nem pedig gyógyulásnak hozója, s ehhez kell még járulnia a szeretetnek, hogy assisi Szent Ferenc szellemében az összes teremtett dolgokat fivérének és nővérének tekintse, különösen a betegeit.

## KIS ÚT

*„Életem egyik legnagyobb problémája, hogy mi a szeretet? ... Egy kilencven éves anyóka... én bizony nagyon sokszor tiszteletben voltam vele szemben... Túrelmesnek és alázatosnak kellene lennem; de hogyan, mikor legtöbbször ki nem állhatom határtalan önzése miatt. Beszélni sem tud, csak sir, de úgy, hogy az ember szíve belesajog. Sajnálom, de mégsem szeretem... Ugy-e, bennem a hiba? De mikor lesz az én törekvéseimből erény? Ugy-e, ha nem leszek gögös?”*

Levelének első kérdésére már többször adott választ a Kis Út, hangsúlyozva, hogy meg kell különböztetni a szeretet erényét és a szeretet érzelmét. Leveléből látszik, hogy olvasta is és elvben el is fogadta ezeket a fejtegetéseket, de a gyakorlatban mégis kellemesebbnek találná, ha a szeretet érzelme is vezetné cselekvésében. Higgye el, mindnyájan úgy vagyunk, hogy könnyebben tesszük a jót, ha éretnyes cselekedetünk édességét ére-

zük is. De Isten időnkint elvonja ezt tőlünk, hogy hűséget gyakoroltasson velünk. Az u. n. lelki szárazságnak egy neme ez.

A második mondat, amelyet kiemeltünk leveléből az öreg anyókára vonatkozik. Ugyebár, amikor így kinyomatva látja, maga is érzi, milyen groteszk gondolat egy kilencven éves emberi romnak rossznéven venni, hogy „határtalanul önző.” Hiszen szegénynek a lelke már régesrégén egy elmeszesze-

dett agyvelőn keresztül kapja benyomásait és azon keresztül kell kifejeznie, ami benne végbemegy. Hiszen szegény már régesrég szennilis: úgy kell felfogni, mint egy súlyos beteget, aki semmiért sem felelős. Szándékosan nem mondom, „olyan, mint egy gyermek“, mert a gyermek a maga tehetetlenségében bájos, komikus, aranyosan derűs. Az öreg ember bezzeg nem az! Nem, nem tekinthetünk reá „tetszés-szeretettel“, se „vágyszeretettel“... De a sajnálat már maga is egy neme a szeretetnek, mert hiszen együttérzés a szenvedővel. Ha ehhez segítőkészség és tényleges segítés is járul, már meg is valósult a „jóakaró szeretet“. Ennél többet nem igen lehet kívánni az átlag-lelkektől. De ennek a levélnek írója nem átlaglélek, hanem olyan valaki, aki komolyan igyekszik a lelkében végbemenőknek mélyére látni, és a hibákat becsületesen meg akarja javítani... Nézzünk hát a dolog mélyére.

Mindenkinek a cselekedeteiben két tényező érvényesül: a tudatos, elhatározó akarat és az ember teljesen meglévő „struktúrája“, alkata, — a magyar ember egyszerű nyelvé: a természete. Ha valaki — ahogyan levelében írja — arra határozza el magát, hogy szegények látogatásával, betegek ápolásával, ügyes-bajos dolgaik elvégzésével, szóval karításmunkával akarja az Uristent szolgálni — Istennek tett-szó nemes, szép elhatározásán kívül — „struktúrája“, természete is vezet. Ez esetben valószínűleg erős akaratú, cselekedni tudó és akaró, gyors meglátású, gyakorlati, ügyes, a véghezvitelre elszánt, tehát parancsolni tudó és akaró, kitartó, talán szinte erőszakos egyéniségről van szó, aki szó szerint átéli, hogy „jobb adni, mint kapni.“

Mármost: az Úr Istennek felajánlott szép, tudatos elhatározás nem kíván semmiféle viszonzást. Teszi a szeretet cselekedeteit, és nem vár

a pártfogolttól semmit, sem hálát, sem kedvességet, de még azt sem, hogy meg tudja mutatni örömét — sőt még az Úr Istentől sem vár lelki vigasztalást.

A *struktúránk* azonban, (amelyet nem lehet cselekedeteinkből kikapcsolni, mint ahogyan „senki sem tehet hozzá egy könyöknyit sem magasságához“) — a struktúránk csak a *neki megfelelő* struktúrával fog harmonizálni, vagyis magát kellemesen érezni, kielégülni. Jelen esetben a gyenge, félénk, szelíd, szende, reánk feltekintő, tőlünk (ha méltatlanul és érdemtelenül is, de mégis) segítséget váró egyéniségek lesznek azok, akikkel a lelkünk harmonizál. Nem mintha hálát várnánk vagy hízelgést, tömjénezést — de egyszerűen; az ilyenféle struktúrák felelnek meg a mienknek. Az ilyen emberek kellemesek nekünk, úgy érezzük, hogy ezeket szeretjük.

Családunkban azonban és pártfogoltjaink között is, nemcsak ilyen emberek vannak. Nekik is lehet erős akaratuk és ezt az akaratot esetleg rajtunk akarják érvényesíteni: ők akarják meghatározni a segítés módját, mennyiségét, milyenségét. Ilyenkor úgy látszik nekünk, hogy tolakodók, szerénytelenek. Ők is gyors meglátásúak, ügyesek, állhatatosak, — mi úgy érezzük, hogy ravaszok, erőszakosak, szerénytelenek, igényesek, hogy visszaélnék jószágunkkal, kihasználnak bennünket. Az Úr Isten előtt tett szép elhatározásunkat folytatjuk ugyan, de a lelkünk legmélyén van egy sértődöttség, egy — a kettőnk természetéből fakadó — diszharmonia. Valahogyan úgy érezzük a lelkünk mélyén, hogy ha már én vagyok az, aki ad, aki fárad, aki segít, akkor én akarok lenni az is, aki kezdeményez, aki dirigál, — aki felül van. (Ez persze legtöbbször nem lesz tudatossá bennünk.)

És itt következik az, amit Ön nagyon helyesen megérezett és levelében kétszer is említ, mint köve-

tendő utat: „türelmesnek és *alázatosnak* kell lennem” és „ha nem leszek *gőgös*”. (Szent Pál azt mondja a szeretetről: „nem fuvalkodik fel”). Sokszor azt hisszük, hogy a szeretet erénye ellen vétettünk, és úgy akarjuk jóvátenni hibánkat, hogy még több pénzt, időt, fáradságot fordítunk pártfogoltunkra. Pedig bűnünk inkább kevélység, uralomvágy, zsarnokoskodás, gőg — és ezek ellen kellene küzdenünk. De hogyan?

Mindenekelőtt tudatosítanunk kell magunkban, amire már Kempis figyelmeztet, hogy nem minden erény, ami jót cselekszünk; sokszor csak szerencsés természet; tehát belülről se büszkélkedjünk vele. De másrészt nem is minden rosszakarat és vétek, ami rosszul sül el nekünk; amiben nem sikerül megjavulnunk, azt viseljük el alázattal, mindig újra és újra megkísérelve a javulást, mint olyat, ami „természetünk” állandó velejárója. De a „természet” végül is nem végezt.

Le nem vethetjük, meg nem változtathatjuk, de fegyelmezhetjük, féken tarthatjuk, nemesíthetjük, jó célok szolgálatába állíthatjuk: nevelhetjük.

Ez pedig éppen pártfogoltjaink segítségével történik leghatásosabban. Ha t. i. magunk választjuk meg, hogy kinek akarunk engedelmeskedni, kivel szemben akarunk szelídek és alázatosak lenni, akkor — csak éppen távolabbra tolva, de mégis — a mi akaratumk, a mi egyéniségünk érvényesül. De ha azokkal szemben és azok kedvéért tagadom meg a „természetemet”, akik tölem kapnak, nálamnál szegényebbek, gyengébbek, kisebbek, akkor az Istennek engedelmeskedem. Ő van jelen a szegények személyében. Akkor a természet világából a természet *feletti* világba emelkedtem, és cselekedeteimbe sodró erővel kapcsolódik bele egy eddig nem említett tényező: a kegyelem. F.

## NAPLÓ

THOMAS MANN. — 1875-ben született Lübeckben s apjának, a kereskedelmi főtanácsi címet viselő hajózási vállalatulajdonosnak, különösen Délamerikában érdekelt szállítási nagykereskedőnek második fia. Egész neveltetése a családi cég junior-főnökének akarta szólni. Művészetének elemzői már életében eltűnődtek azon, miért nem lett az. Nem egyikük abban vélte megtalálni a rejtély nyitját, hogy az íróvá vált patricius-sarj édesanyja maga is délamerikai volt: ottani spanyol családnak s a déli, sárgabőrű indiánoknak keveréke. Thomas Mann maga mindig átsiklott ezeken a vitákon s a faji kérdések körül való mindenfajta feszengés nélkül vallotta magát német írónak s egyúttal a föld mindenfajta kultúráját átélni és közölni tudó humanistának — teljes életművével.

Első megjelent elbeszélései az 1897-es évszámot viselik. Ekkor huszonekét éves volt s övéi számára is nyilvánvalóan eldőlt, hogy nem az lesz belőle, aminek családja várta, hanem író. Két évvel később, a század utolsó esztendejében kezdte el írni azt a családregényt, amelynek hatásaitól — egészen nyugodtan mondhatnánk iskolát is — még ma sem tudott megszabadulni éppen az amerikai családregény-irodalom. A Buddenbrock ház jelentőségét azon-

ban nem ezeken a többé-kevésbé jó, vagy ugyancsak többé-kevésbé rossz utánzatain kell lemérnünk, hanem azon, amit a német irodalom számára jelentett s az európai irodalom számára mutatott.

A németiség, amely középkora után Schillerrel és Goethével nőtt csak fel ismét világirodalmi szintre, sokféle nemben alkotott nagyot; a regény azonban — azután, hogy a spanyol Cervantes alkotta meg felülmúlhatatlan ősképet — mégiscsak a nagy francia irodalmi iskolák s nagy angol írók műfaja maradt. Goethe kezdeményei a regényben: mind a német, mind a világirodalom számára csak töredékek és kísérletek. A legjobb német regény a különben is svájci Keller „Zöld Henrik”-je: majdnem azt mondhatnók, hogy véletlen személyi bravúr. A XIX. század második felének Thomas Mann előtti német regényáradata: túlnyomó részében irodalmi iparcikk s a maradék nagyon kicsiny hányad is harmad, vagy legfeljebb másodrangú alkotás, nem tudja ábrázolni az életnek, a valóságnak egyetemes érvényű körvonalait. De Thomas Mann mintha csak kárpótolni akarná a német regényt mindazért, amit az száz év alatt nem tudott ábrázolni: már első regényében lángeszű ösztönrel vállalja négy nemzedék életkorának és embereinek ábrázolását. Első nagy műve éppen azért remekmű, mert sem azt nem vállalta, amit a korában még élő és dühöngő zolai naturalizmus — az egymáshoz kapcsolódó nemzedéksorok durván-biológiai-kötöttségű ábrázolását — sem pedig azt, amit az ugyanekkor már megjelent irodalmi impresszionizmus tett, a színes foltokban, pusztá idegzeti benyomásokban való feloldás képsorozatait.

Amit adott, az egy majdnem etnográfiai hitelességű társadalomrajzon túl az egyéniségek egész sorának rajza volt, úgy ahogyan az egyéniségek egyazon család egymást váltó nemzedékeinek során át is megjelennek. A tárgyilagosságnak s a stílus klasszicitásának igényességében az alig huszonhatéves fiatal író mintha csak ugyanazt a tollat vette volna föl, amelyet az aggastyán Goethe tett le a „Wilhelm Meister” befejeztekor. Ez volt a véleménye, szinte megrendítő őszinteséggel minden német kritikuskak.

A „Buddenbrock ház” a német úgynön túl azonban európai regény is volt. Rajza egy olyan jelenségnak, amely érvényes volt az egész kontinens számára: rajza az európai polgárság alkonyának. Rajza annak, hogy nem az öröklés erői fáradtak ki, hanem a feladatok fogytak el a polgárság életéből: az egyetemes humanizmus életfeladatainak harcra vállalása, keresése és valóráváltása csökkent le benne.

Első nagy regényalkotása után Thomas Mann is mintha megtorpant volna. Legalább is nem lelte meg a tollához illő nagy feladatot azonnal, hanem mintha egy kísérletező, erejét lemérő tanulmányozási időt engedélyezett volna magának. Ez a korszak a nagy elbeszélések korszaka, amelyek közül már-már a botrányokozás viharát kavarta föl a „Halál Velencében”. Többi kisregényéhez, vagy nagy elbeszéléséhez hasonlóan itt is a XX. század megkívánta pszichológiai bravúr ötvöződik össze a legnemesebb stílusremekléssel. De mintha ebből a regényéből is — nem hiába helyezte a halál miazmái közé — csupán a korhadás, az elmúlás és a rothadás tenyészeté villódnék fel.

Életének és művének elemzői még ma sem döntötték el, a „Varázshegy” keletkezésének történetét. Vajjon még az első világháború előtt fogant-e meg benne, vagy alatta? Davosi — mindössze két hetes — látogatása valóban még 1914-re esik. Persze, a regény nem Davosról szól, hanem az első világháború előtti Európa szellemi látóhatáráról; egy korszak végéről, Davos csak a kilátópont erre a látóhatárra. Azonban megintcsak jellegzetes — és Thomas Mann katolikus értékelésében ezt nem hallgathatjuk el — hogy a kiválasztott kilátópont: ismét csak a betegség és a halál helye. A regény külső váza, amint azok is ismerik, akik ezt nem olvasták, rendkívül egyszerű. Egy „egészen egyszerű” fiatalember, bizonyos Hans Castorp, északi kikötőváros nagypolgári ivadéka, mint maga Thomas Mann, beteg unokabátyja meglátogatására Davosba érkezik s ottmarad. Betegen? Erre mindvégig nem ad határozott választ a regény. De baja mindenképen súlyos, sőt abban az esetben súlyosabb, ha mint képzelt beteg marad ott. Esete mindenestre föltárja a XIX. század és a századvég „nagy”, mondhatni klasszikus betegségének lelki természetét, a szervezet bomlása mögött a lélekét: a lélek gyöngeségét. A magát eddig egészségesnek tudott fiatalember számára sorra tárulnak fel azok a zavaros kérdések, amelyekről idáig vagy még nem tudott, vagy legalább is nem vetett velük számot. Mi az ember? Testből és lélekből áll! — válaszolja Thomas Mann, aki feltétlenül hisz a lélekben. Sőt még azt is tudja, hogy az emberi lélek valami titokzatos romlást hordoz, Thomas Mann remekének írói teológiáját alapjában véve nem sok választja el attól, hogy ez a teológia ne vallja az eredendő bűn teletét. Az író igenis látja, hogy az ember a maga lelkével egy, az anyagi fölött álló világrendnek a tagja, hogy valóban van szellemi világ s ennek a szellemi világnak az emberen kívül is különféle létezői vannak. Már a Varázshegyből kiviláglik, hogy Thomas Mann is hisz egy a világon kívüli, lelki természetű abszolút lényben. Szerinte azonban ez a lény magára hagyta a világot, annak minden tökéletlenségével, betegségével, visszasságával együtt. Az ember és az emberiség néha-néha félig-meddig kilábol ezekből, de lelkének és civilizációjának gyöngeségei néha egyenesen megsohasodnak és összeesapnak a világ fölött. Ilyennek látja Thomas Mann a XIX. század végét, amelyről jól látja, hogy 1914-ig ér. Jól látja a technikai civilizáció bűneit és gyöngeségeit. Nem fénykornak látja, hanem ellenkezőleg a lelki hanyatlás egyik mélypontjának. Kritikája megelőzte Spenglerét és spirituális szempontjaiban sok van, amit a katolicizmus is alálíthat. A regény szereplői beszélgetéseikben és vitáikban érintik mindazt, ami a kor számára kérdéses. Mi az emberélet célja? — kérdezik egymástól. A válaszok bevallják, hogy a kor hit nélküli kultúrája elvesztette a választ erre a kérdésre. A párbeszéddek mögött mint valóságos bűvészmutatványok villognak a részletkérdésekre felvetett válaszok: az emberélet célja nem lehet a szerelem, hisz a szerelem vajmi gyarló érzése az egész mivoltában oly gyarló embernek, noha kétségtelenül bonyolult érzés, amint ez megmutatkozik a beteg Hans Castorp szerelmében a beteg orosz asszony iránt; az emberélet célja nem lehet a civilizáció további tökéletesítése, hisz ez sem segít az emberen; ez a cél nem lehet a modern kultúra, hisz az annyira meghasonlott, hogy filozófiája képtelen egyértelmű vá-

laszt adni bármire is. A regény szereplőinek vitái démoni ironiával tükrözik azt, hogy a modernkori filozófia egy és ugyanazon kérdésre nemcsak kétféle — természetesen egymással ellentétes — választ tud adni, hanem sok választ, s ezek mind ellentétesek egymással. Az első világháború előtti európai kulturának egyetlen olyan témája sincs, amely föl ne vetődne a kanyargó, végtelenbe nyúló, de éppen ezért lenyűgözően érdekes beszélgetésekben; vitáznak mindenről, szerelemről, betegségről, szabadkőművességről, protestantizmusról, katolicizmusról, az egyéni és közösségi létéről, és semmiféle érvényes választ nem tudnak adni sem egymásnak, sem önmaguknak. Az, hogy mit állapítanak meg, attól függ, milyen nézőpontot választanak. Minden nézőpontból más és más „igazságok” tárulnak föl, vagyis minden nézőpontból más és más látkép, de hogy a látképek közül melyik esik egybe a valósággal, azt nem lehet megállapítani — körülbelül ez a regény leverő tanulsága.

A Varázshegy ezzel a tanulsággal aligha volna nagy és sorsdöntő regény. Ami miatt mégis az, az egészen más valami. S ez az ember-ábrázolása. Az embert, legalábbis a modern embert talán senkisémm ábrázolta még a maga lelki életének ebben a bonyolultságában és sokrétűségében, mint Thomas Mann. Meg tudja mutatni, hogy még főhőse is, az ironikusan szimplának jelzett Hans Castorp is: milyen ijesztően sok lelki rétegből és készségből áll. Minden ember csoda és rejtély, egymástól eltérő, merőben más és soha többet meg nem ismételhető szenzáció! — vallja Thomas Mann az emberekről, ismét csak egy katolikus igazságot fedezve föl önkéntelenül is a saját útjain, a saját eszközeivel, az írószeni élményvilágán keresztül.

— Eljön-e az idő? — veti fel a kérdést maga a regény — amikor az ember, ez az oly végtelenen gyarló s egyben oly végtelenen bonyolult lény: végérvényes igazságokat fedez fel s berendezheti rá nemcsak a válságba jutott Európának, hanem az egész emberiségnek életét? E kérdésre válaszul az író mégiscsak megcsillantat valami reményt s ez a humanizmus hitvallása. Lényegében az, hogy az emberi léleknek gyarlóságai ellenére is vannak kétségbevonhatatlan értékei: még pedig mindennek előtt elsősorban az, hogy ha nem is tud a saját erőiből tökéletesen fölismerni végérvényes igazságokat, de olthatatlan benne az igazság keresésének vágya; s ha nem is tud az ember és az emberiség a saját erőiből egy harmonikusan boldog életet berendezni, de szintén meg van benne a boldogság akarása. Thomas Mann humanizmusa abban áll, hogy igenli az olyan emberi életrendet, amelyben kutatható az igazság és megkísérélhető a boldogság; olyan humanizmus ez, amelybe bármely alapon álló társadalmi, gazdasági és politikai rendszer belefér; a „Varázshegy” Thomas Mannja azért tudta a második világháború után igenelni a mai világ hovatovább nagyobbik felének kollektív életrendjét!

Irodalom és olvasóközönség, bárha nehezen tudtak számot vetni a „Varázshegy” igazi jelentőségével, mégis érezték, hogy a mű a század irodalmának egyik legnagyobb alkotása. S a regény felülmúlhatatlannak tetszett, de csak addig, ameddig maga Thomas Mann meg nem írta a még ennél is jelentékenyebb és hatalmasabb József-tetralógiát. Ezt a kétezeroldalas titáni látomást arról, hogy

mi az európai civilizáció lényege. Az, hogy a kinyilatkoztatott valóságon alapszik!

A „kinyilatkoztatást” persze ismét csak nem a katolikus teológia értelmében fogja föl Thomas Mann, hanem azt vallja, hogy az abszolútumnak világfölötti igazságai, az isteni létnek és isteni lénynek közlései: mithoszok által történnek. S így kísérli meg az ószövetségi kinyilatkoztatást is a mithoszok sorába állítani. Am azzal a hozzáadással, hogy mégis csak ezeken a mithoszokon át nyilvánultak meg az abszolútumnak, az evilágon túli transcendens valóságnak igazságai az emberiség számára: az, hogy Isten van, személyes létező, s az emberi léthez szorosan és nélkülözhetetlenül hozzátartozik, hogy az isteni létezőt fölismerje, vele valami kapcsolatot valljon. A regény katolikus olvasója nem is tudja eldönteni, mi számára meghökkentőbb. Az-e, hogy ennek a tételnek igazságát Thomas Mann újra és újra érezteti, vagy az, hogy mekkora kortörténeti tudással és valóságigénnyel idézi föl a bibliai József történetén és egyéniségén túl azokat a nagy vallási génuszokat s köztük elsősorban Jákobot és Ábrahámot, akiknek eszmélődésén át az Egy-Istenben való hit megmenekedett az emberiség számára a csillag- és állat-kultuszok kríziséén át. Szinte nincs olyan modern regény, amely a modern környezetet olyan elhithető erővel tudná ábrázolni, mint Thomas Mann a félmomád Jákob életét, vagy a korhadó Egyiptomét, vagy akár a babyloni kultúra körébe eső Háránét. Ábrahám vándorélete vonul el előttünk, majd Jákob sorsa; s az elődök hagyományát, az egyistenhitet, a zseniális és szép Józsefnek kell megőriznie sorsa viharában, mint valami lángocskát a szélben. Ez a hit Thomas Mann szerint mithosz, de még szerinte is az emberiség legigazibb és legdöntőbb fontosságú mithosza. És ez a hit végül mégiscsak megmenekszik, s elindul lerakni a fehér ember civilizációjának és küldetésének alapjait. Thomas Mann egyik legnagyobb vonása, sőt a század történetében történelmi szereplővé emelő tette az volt, hogy akkor mérte és tudta megírni ezt a regényt, amikor Európát a hitleri barbárság mithosza ostromolta s próbálta meg leigázni.

Életét és műveit mi csak idáig akarjuk követni. Nagyon nehéz lenne szólnunk Doktor Faustus-áról, amely számunkra túl bonyolult, helyenként szinte követhetetlen jelképekkel ábrázolja, hogyan lép oda a németséget jelképező hőse mellé a démoni, az értelemellenes, a romboló. Még kevésbé érthető utolsó nagyobb elbeszélőalkotása, egy középkori meseregény, költött pápa-alakkal a középpontjában. Miért majdnem lehetetlen kihámozni, hogy mi ennek a regénynek a mondanivalója? Nyilván azért, mert itt oly géniusznak is, mint Thomas Mann, meg kellett élnie szelleme hanyatlását. De titán távozott el vele s életművének darabjai a jövő nagy katolikus regényének is építőkövei! *Possonyi László*

**A GÖRÜGORSZAGI ORTHODOX EGYHAZ** életét és helyzetét kevésbé ismerik a nyugatabbra fekvő keresztény világban. Pedig számos érdekes tanulságot nyújt sok szempontból és sok mindenkinek, nekünk katolikusoknak is. Az elmúlt száz esztendő alatt — különösen pedig az elmúlt évtizedekben — alig volt mozgalom, áramlat politikai, társadalmi, gazdasági, szellemi téren, amely ne érintette volna valamilyen formában ezt a földrajzilag annyira

fontos helyen fekvő félszigetet. Nem egyszer rázta meg alapjaiban az ország társadalmát a háború. Eppen ezért igen alkalmas annak tanulmányozására, hogyan állja meg a helyét ilyen körülmények és ennyi változás között az orthodox egyház.

A nagy változások százada igen súlyos megpróbáltatás elé állította a görög orthodoxiát. Egyrészt belső természeténél fogva hiányzott belőle az az alkalmazkodóképesség, ami a római katolicizmust jellemzi, másrészt a török uralom hosszú évszázadai alatt nem volt módjában kifejleszteni azokat az intézményeket, amelyek alkalmassá tették volna, hogy zökkenők nélkül meg tudjon felelni a modern kor által felvetett kérdésekre.

A keleti egyház természeténél fogva erősen liturgikus beállítottságú. A vallási életben való részvétel a hívek tömegei számára sokszor csupán a szertartásokban és a szentségekben való részvétel jelentette és jelenti mind máig. A szertartások tele vannak szépséggel és erővel s nem egyszer nyújtanak megragadó élményt még a kívülálló nézőnek is. Am ha hiányzik a vallásosság kapcsolata a mindennapi gyakorlati, társadalmi és szellemi élet kérdéseivel, főképpen ha a papnevelés és hitoktatás nem tud feleletet adni ezekre, a liturgia egymagában nem elegendő.

A görögországi orthodox egyház legsúlyosabb hiányossága, amely mint említettük az évszázados török megszállásban találja legfőbb okát: a papnevelés alacsony színvonal. Spiridion athéni érsek maga panaszkolta el 1951-ben a görögországi Szent Szinódus 97-ik ülésén, hogy azalatt az egy évszázad alatt, amióta a görög orthodox egyház visszanyerte szabadságát, nem tudott eljutni odáig, hogy jól képzett papsága legyen. A papság kiképzése egyáltalán ki nem elégítő. Sokszor volt és van rá eset, hogy mindössze néhány hónapig tart a felszentelés előtt. Az Enoria (Egyházközség) című lap szerkesztőjének megállapítása szerint az ország 7,150 orthodox papjából 9% rendelkezik valamelyest magasabb egyházi műveltséggel. A többi, mint a szerkesztő mondja, alig rendelkezik annyi tudással, amennyi a liturgikus szövegek hibátlan olvasásához szükséges.

Nem csoda tehát, hogy a két világháború, különösen a második s a nyomukban járó elszegényedés következményeként hatalmas tömegek fordultak el a vallásos élettől. Ehhez hozzájárult még a sok háborús pusztulás. Az ország északi vidékein több mint 800 templom omlott össze és 600 plébánia maradt pap nélkül.

A súlyos helyzet megoldására a görög orthodox egyház évek óta keresi a megfelelő eszközöket. Még a második világháború előtt megalakult az Aposztoliki Diakonia, a belső missziók mozgalma, melyet 1946-ban az egyház hivatalos intézményének ismert el. Megszervezője egy laikus: Vellasz, athéni egyetemi tanár. Erélyes és célravezető munkája nyomán a belső missziós mozgalom annyira kifejlődött, hogy éreztetni kezdi hatását az egyházi és vallási élet minden területén.

A mozgalom első célkitűzése a papság reformja. Mindenekelőtt egy magas színvonalú hittudományi akadémiát szerveztek Athénban az ősi Moni Petraki kolostor épületében. Hallgatóinak száma 150—160 körül jár. Ez egyáltalán nem kielégítő, azonban ahhoz, hogy növekedjék, meg kell oldani a hivatások kérdését. A fiatal-ság körében igen csekély az érdeklődés a papi hivatás iránt. Ennek

visszont oka: a régebbi papi korosztályok alacsony műveltségbeli színvonala és nehéz anyagi helyzete.

A súlyos paphiányt két eszközzel igyekeznek enyhíteni az Aposztoliki Diakonia. Eszakon, különösen a macedón részekben egy 50 archimandritából álló papi csoportot szervezett. Ezek afféle repülő papok, szüntelen járják a vidéket, hogy a hívő lakosságot el-lássák a legszükségesebb lelki gondozással. Körülbelül 450 falut és tanyát vezetnek így.

A második eszköz: a laikus predikátorok és kíségitők fokozot-tabb alkalmazása az egyházi életben. A keleti egyházi felfogás lehetőséget nyújt arra, hogy világiak is mondhassanak szentbeszé-det. A missziós mozgalom ki is használja a lehetőséget. Hivatalos, állami támogatással harminc laikus predikátor járja az országot, s mellettük még hatvan kíségitő laikus predikátor, akiket a Diako-nia tart fenn anyagilag.

A papság laikus segítői közé tartoznak az ujonnan szervezett nyugati mintájú diakonissza közösségek. A diakonisszák az egyes plebániák hivatali teendőit, rendbentartását, anyagi vezetését vég-zik, részben pedig a hitoktatásban segédkeznek. Az Aposztoliki Diakonia-nak ugyanis egyik legnagyobb szabású vállalkozása a hi-vatalos iskolán kívüli hitoktatás megszervezése. Ez utóbbi vonat-kozásban 1951-ben 1300 katechetikai iskolát és tanfolyamot tartott fenn a missziós szolgálat. Az iskolák hallgatóinak száma 1951-ben meghaladta a 120.000-et, 1952/53-ban a 150.000-et.

Az egész újjászüléti mozgalomnak központi magva egy kis elites csoport: az 1911-ben alakult „Zoi” Fraternitás. („Az élet” test-vérülete.) A kis egyesület, mely alig száz tagot számlál, a görög orthodoxia legkiválóbb egyházi és világi egyéniségeit tömöríti munkaközösséggé. Ez a szellemi csoport látja el anyaggal a hitok-tatási iskolákat, végzi vezetésüket. Ezenkívül szerkeszti és kiadja a Zoi nevű folyóiratot, mely 150.000 példányban jelenik meg. A Zoi Fraternitás mellett egész sor egyesület működik még, melyek mindegyike rendelkezik folyóirattal.

Az elkövetkező évek mutatják meg, hogy mennyire tud újjá-születni és alkalmazkodni a görögországi orthodoxia a modern vi-lág követelményeihez. Mindenesetre tény, hogy bár fentartja ha-gyományos előítéletét a római katolicizmus iránt, a görög egy-ház igyekszik átvenni a nyugati kereszténység rugalmasabb mód-szereit és bevált eszközeit. Számunkra, nyugati keresztények, el-sősorban katolikusok számára éppen ezért jelentős és kedvező tény a nagyszabású próbálkozás. Eszközöket és módszereket nem lehet átvenni anélkül, hogy annak a közösségnek a szelleméből is ne vegyen át valamit, ahonnan azokat meríti. A modern katoli-cizmus szellemét, mely megteremtette a vallási élet modern kere-teit és eszközeit, egyre inkább a tárgyilagosság, a tapintat jel-lemzi és az, hogy az igazságot igyekszik mindenült elismerni és elfogadni, bárhol jelenjék meg az. Ha ez a szellem érvényesül, akkor a görögországi orthodoxia, ez a keleti szent atyák hagyom-ányait őrző egyház közelebb kerül a katolicizmushoz. (s.)

**VÖRÖSMARTY LATIN VERSEI.** *Brisits Frigyes*, korunk legkitűnőbb Vörösmarty-szaktudósa, felkutatta s kiadta Vörösmarty Mihály mindaddig ismeretlen ifjúkori költeményeit. (Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei. Budapest, 1926.)

Ezek a versek 1816—20 között, az ifjú Vörösmarty pesti diákoskodása idején keletkeztek, s van közöttük tizennyolc *latin nyelven* írott vers is. Egy kivételével valamennyi distichonos versformában.

Ezekre vonatkozólag nagyjából elfogadhatjuk Brisits megálapításait: „Vörösmarty Mihály latin költeményei esztétikailag nem jelentenek többet, mint kitűnő verselő készséget. Ihletről e költeményekben éppen olyan kevésbé szólhatunk, mint élményről, vagy a képzelet magasabb munkájáról. Általában nem egyebek, mint amplifikált erkölcsi eszmék. A verseken az iskolai egyházi himnuszok, Ovidius és Horatius hatása látszik mind vers-alakítás, mind pedig szókinés szempontjából. — Feltűnő azonban e versekben Vörösmarty Mihály lelkének vallásos megnyilatkozása és diákéveire vonatkozó egy-két yallomása. Vallásos versei lelki életének erős tudatosságáról tanúskodnak.”

Mindehhez hozzáfűzhetjük, hogy ez utóbbiakban letagadhatatlan a költői ihletettség, és többet jelentenek egyszerű vers-gyakorlatoknál. S lehetetlen bizonyos meghatottság nélkül olvasnunk őket, ha meggondoljuk, hogy ezeken köszörülődött az a bravúros verselő készség, mely később a *Zalán futása* zengzetes hexaméteriben ülte diadalát.

S a Vörösmarty-centenárium éve alkalmából bizonyára nem lesz érdeketlen, ha a költő ifjúkori deákos latin költészetének legszebb és legsikerültebb darabjait az alábbiakban megkíséreljük a mai magyar olvasó közelébe hozni. Azaz: egy magyar költő verseit lefordítottuk — magyarra.\* K. Gy.

## 1.

Istenatyám, segítöm légy nékem, Rád szorulónak,  
Add, hogy igazságod hí követője legyek.  
És Te ki védelmet nyujtasz mindenkinek, engem  
Is védj meg, s sose tűrd, hogy leteperjen a rossz.  
Melyet az ellenség szövöget, rontsd össze az ármányt,  
S áldják tetteim is a Te dicső nevedet.  
Légy vezetöm és tétova lépteimet Te vezérel,  
Hogy kikerüljem a vészt és a hazug szavakat.  
Mert a hazugságok könnyű zsákmánya a lélek,  
És a legtöbb bűn mind csak ezekből ered.  
Adj nekem oltalmat kegyes Istenem, úgy megerősíts,  
Hogy ne vehessen erőt rajtam a sanda Gonosz.

\* A versek latin szövege *Brisits Frigyes* ciszt. művének 139—143. lapján található.

*Az istenfélelemről*

Törvényt is tisztel, ki az Istent féli valóban,  
Mert az igazságnak kultusza ebből ered.  
És mi az emberi szent törvénynek ellene fordul,  
Mindazt rossznak tartsd, messze kerüld, elítéld.

Ég és föld Ura, és kegyes Atyja az emberiségnek.  
Hármas fénysugarú tündökölő Ragyogás!  
Életidőnk Benned végződik, Tőled eredvén,  
Szolgálnak Teneked minden idők örökön.  
Önként visszaadom magamat Neked én is egészen,  
Életem és vagyonom, mindenem im a Tiéd.  
És ha szabadságom megcsal s tévútra terelne,  
Bőlesen irányítván jóra Te visszavezess.  
Kellemesen Veled élelem a boldog életidőmet,  
Nélküled életem únt, oktalan és keserű.  
Ámde míg általamod magamat, lám, visszaadom csak  
A Te ajándékok: életet, életerőt.

*Sokak lelkét kell megnyerni*

Arra törekszik az Úr, hogy sok-sok emberi szívben  
Feltámadjon a vágy: tenni, csinálni dicsőt!  
Így törekedj magad is megnyerni a lelkeket, ettől  
Majd boldog leszel és gazdagodik szíved is.  
Hogyha te sok jámbor lelket kapsz a szívedhez,  
Megnő szellemerőd és a magasba csapong.  
Ámde ha nincs oly szív, mely hajlamot érez irántad,  
A kitűzött célt nem érheted el sohasem.

(Fordította Kunszery Gyula)

*PAKISZTÁN legnagyobb tartománya Punjab, ennek fővárosa Lahore. Kereszténységének legelső nyomai a tizenhatodik századra mutatnak vissza: a jezsuiták ekkori, rövidéletű és folytatás nélkül maradt missziós tevékenységére.*

*Az angolok 1848-ban kebeleztek be birodalmukba Punjabot; az első térítők ekkor a hadsereg katonapapjai voltak. A valódi hittérítés csak negyven évvel később kezdődött, amikor a tartomány lelki gondozását a belga kapucinusokra bízta. Ma Lahorenak mintegy nyolcszázezer lakosa van, s ebből mindössze huszonháromezer a katolikus; a hittérítők azonban színvonalas intézményeik eredményeként csak a következő nemzedékekre várják a katolicizmus igazi kibontakozását Lahoreban.*

*A város középpontjában emelkedik a Szent Szív székesegyház, mellette a püspöki palota, elmi iskolával és az ír Szent Patrik testvérek által vezetett híres angol Szent Antal középiskolával. Az Anarkali-negyedben áll a Szeplőtelen Fogantatás temploma, a*

*pakisztáni Mária-évi zárandoklatok célpontja, s mellette a kapucinusok urdu nyelvű Szent Ferenc iskolája. A két templom közl mintegy félúton három nevezetes intézmény helyezkedik el: egy angol, egy urdu nyelvű lányiskola és egy elemi, mindhármát a gandí irgalmasnővérek vezetik.*

*Lahore a nyugatpakisztáni vasúti hálózat gócpontja. Meglehetősen sok európai élt itt: vasúti, kereskedelmi és más tisztviselők; számukra annakidején külön templomot emeltek. A külföldi alkalmazottak helyét má már nagyrészt bennszülöttek foglalják el. Elemi és középiskola működik ennek a plébániának a területén is. A kissermináriumot 1951-ben nyitották meg, jelenleg hét növendéke van.*

*A protestánsoknak pillanatnyilag nagyobb befolyásuk van Lahoreban, mint a katolikusoknak, elsősorban azért, mert a város egyetlen egyetemi kollégiuma az amerikai presbiteriánusok kezén van, azonfölül pedig a protestánsok még az angol uralom idejéből bizonyos kedvezményeket élveznek. Így a lahorei anglikán püspök hivatalból tagja a punjabi egyetemi tanácsnak, s általában úgy tekintik, mint a kereszténység képviselőjét. Katolikus és anglikán püspök közt egyébként zavartalan a jóviszony, a fölmerülő ügyeket közösen szokták meglárgyalni, és csak az olyan vitás esetekben dönt a kormányzat, amelyekben szempontjaikat semmiképpen nem tudják egybehangolni. (f)*

VÁROSI ISTVÁN. Városi István ötven éves. A kerek szám önmagában is sokatmondó, költőnél azonban nemcsak az emberi kor egyik állomását jelenti, hanem tisztultabb hangot és nagyobb elmélyülést is a költői témák szerteágazó birodalmában. Városi költészetében nem nehéz felismernünk a salaktól megszabadulni kívánó férfi erőfeszítéseit, minden korszaka újabb küzdelmekről tanúskodik, amelyek megóvják verseit az ellaposodás veszélyétől. Első verseiben már lényegesen többet nyújt egyhangú variációknál, érzelmi skálája is állandóan változik: néha roppant nekifezülésében a világot is szétvetné, máskor azonban elhalkul és a fiatal pap ártatlan gondolatait teszi meg verselménynek. Gyorsan szárnyarakapó képzelete rövid idő alatt sok mindent meglátat vele, de a távlatok egy cseppet sem ijesztik meg, verssoraiból erős öntudat és magabiztosság árad az olvasó felé. Gondolatait határozottan veti papírra, mint aki világosan látja hivatása lényegét, a kor problémái nem teszik ingadozóvá, büszkén vállalja magára a maiság keresztjét. Fiatalos lendülete ugyan sokszor magával ragadja és ilyenkor disszonáns hangokat is megüt; az „ádáz gögből” és az „égigérő büszkeségből” még sokat kell faragniok az évek vesőinek, de a bátor hang önkéntelenül is tiszteletet kelt maga iránt.

A merész tettekhez nem önmagától reméli az erőt, hanem Krisztustól. „Huszonnégy éves fűrtjei ágaskodva várják a szelet”, az isteni kegyelem fuvalmát; ilyenkor bármit megtenne Krisztus nevével az ajkán, mert fél, hogy később merevekké válnak izmai és elfárad az élet lüktető forgatagában. Verseinek halkuló tónusa nem ezt a korán bekövetkezett fáradtságot jelzi az érzelnek lávaszerű kitorései után, hanem pillanatnyi megnyugvást. Időnként szüksége van a lecsillapodásra, hogy a lelkeben kinyíló lá-

gyabb érzelmek is kifejezést nyerjenek költészetében. Ezek az időszakok az evangéliumi egyszerűséget hirdetik, a költő feledi büszke szárnyalását és helyet ad a lelkipásztor halk, befelé forduló gondolatainak. Felidézi a falusi hitoktatás felemelő perceit: az őszövétség elménkbe rögződött, színes fejezetei szinte ott játszódnak le a gyermekek előtt s amíg odakünn az őszi erdő fái bólogatnak, ő a gyermekszemek mosolygós tükrében gyönyörködik. A szelíd hang és az átázatra hívó környezet azonban nem jelenti a problémák hiányát, gyakran itt sem kerülheti el a „véresecsőrű víziók szorongatását”, amikor a templom csendjében „vetésének első sarjadásaira” tekint, akiket aggódó szívvel félt az élet súlyos megpróbáltatásaitól.

A pap élményei a későbbi idők folyamán sem halványodnak el Városi költészetében, versei azonban az idillikus képrögzítés helyett egyre inkább szociális tartalommal gazdagodnak. Egyik versében „hűvös homály és hulló hópihéek között” az adventi hangrangszo hangjánál egy ősz munkás alakja tűnik fel a templomajtóban, aki rokkant társát hozta el rorátéra. Itt még erősebb a hangulati elem, de később átadja helyét a lényegre mutató mondanivalónak. Bányászok és rongyos fiatalok sora tűnik elénk, majd a munkásgyermekek kiránduló villamosa száguld végig a pesti utcákon; egyszer ők is végigélik azt a darabka boldogságot, amelyhez mindig joguk volna. Ezek a versek már szigorú bírálattal illetik a gögös mosolyú, szűk pesti társadalmat.

Városi első verseiben már jó formaérzékkel és könnyed rímeléssel találkozunk. Néha úgy érezzük, hogy túlságosan is jók a rímei és a keresettség látszatát keltik az emberben. Később levetkezi ezt a művességet és nagy drámai költeményében, a Dimidiában olyan finomná és testetlenné varázsolja a verselést, hogy egy pillanattig sem érezhetjük a formák nyűgét. Rímei szinte maguktól folynak, mint a patak vize, tisztán és duruzsolóan. A Dimidiusz az álom és valóság költeménye: törpék, madarak, virágok és fiatal, lelkes emberek közé vezet el bennünket. Esmények dobognak a szívben, minden szónak különleges bája van ebben a világban. Mint Csongor, Dimidiusz is hosszú utat tesz meg, lépte göröngyök és megpróbáltatások között botladozik, de szeme előtt világosan látja a célt, amelytől sohasem távolodhat el. A kétely sokszor pályáit kanyarít nyakunkba, de legyőzni nem tudja a bensőnkben élő ideált. Városi költészete ennek az eszménynek megtartását erősíti bennünk, mély hite és töretlen akarata az ötödik évtized küszöbén is fiatalos derűt sugároz utat-kereső embertársai felé. (*Szeghalmi Elemér*)

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK kérdését érintették az augusztus 21-én vasárnap, templomainkban felolvasott körlevelek, amelyeket a magyar püspöki kar és az ordináriusok intéztek híveikhez. „Gépek nélkül nem tudunk lépést tartani más nemzetek mezőgazdaságának haladó irányával — írja többek között az egyik pásztorlevél, — viszont nagyobb gépek alkalmazására a kisbirtokosoknak nincs módja, arra csak szövetkezéssel válnak képessé.” A körlevelek felhívták a katolikus hívek figyelmét nemcsak falvakon, hanem a városokban is a szövetkezés jelentőségére s rámutattak a mezőgazdaság gépesítésének szükségességére.

A szövetkezés gondolata nem ismeretlen sem a hívők sem pedig a katolikus klérus előtt. A magyar katolikus papság két emberöltő óta tevékenyen részt vett a különböző szövetkezeti mozgalmakban. A régi szövetkezeti mozgalmak iránya azonban egészen más jellegű volt, mint a mostani mezőgazdasági szövetkezeteké. A szövetkezés ugyanis, amint azt az első világháború idején megjelent Révai Nagy Lexikona a nagyközönség számára megfogalmazta: „a modern gazdasági fejlődés produktuma; abból az ellentétből fakadt, amely egyrészt a nagytőkések, másrészt a kézművesek és a munkások között a XIX. század folyamán mind élesebbé vált és amelyet az ipar fejlődése, valamint az ipari hatalom ez évszázadban megteremtett.” Az első szövetkezesek tehát Európaszerte s így nálunk is a szabad versenyben kifejlődött gazdasági harc eredményeiként születtek meg. A hazánkban kialakult mezőgazdasági jellegű szövetkezesek pedig a mezőgazdasági termelők védelmi szervei voltak a nemzeti jövedelemből egyre nagyobb részt kiemelő kapitalista nagyiparral szemben.

Az ipar forradalma azonban nemcsak eltolódásokat hozott létre a mezőgazdasági munkából és az ipari munkából származó jövedelmek aránya közt, hanem hova-tovább forradalmasította a mezőgazdasági termelést is azáltal, hogy egyre tökéletesebb gépeket állított a mezőgazdaság szolgálatába.

Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy erről a fontos gazdasági kérdésről szó esik olyanok körében is, akik közvetlenül nem foglalkoznak mezőgazdasági kérdésekkel, szó esik a vidéki és városi papság körében is. Ahhoz azonban, hogy hozzászólhassunk ehhez a rendkívüli jelentőségű átalakulási folyamathoz, amelynek szentantúi vagyunk, elsősorban is ismernünk kell a termelőszövetkezetek és a termelőszövetkezeti csoportok mibenlétét.

A mezőgazdasági termelőszövetkezet a mezőgazdasági szövetkezés magasabb formája. Alapszabályát a magyar népköztársaság minisztertanácsa és a Magyar Dolgozók Pártja központi vezetősége 1070/1953 (XI. 12.) számú határozatával megerősítette és módosítását 1067/1955. (VII. 28.) számú határozatával jóváhagyta. A mezőgazdasági termelőszövetkezetekben a dolgozó parasztok egyéni gazdaságukat, tehát földjüket, akár tulajdonukban, akár haszonbérletükben, vagy más jogcímen van kezelésükben, beviszik a közös gazdálkodásba és a földdel együtt egész gazdasági felszerelésüket, összes ígásállataikat és haszonállataiknak egy részét. A tagok által bevitt föld a tagok tulajdonában marad, és ezért földjádékot kapnak, de művelése teljesen közös. A termelőszövetkezetek jövedelmük 10—20 százalékát a bevitt földek arányában osztják szét a tagok között a többit pedig az elvégzett munka arányában. A szövetkezetbe itt jóságok és ingóságok értékét a termelőszövetkezet — a fel nem osztható vagyonhoz csatolt rész kivételével — a tagok részére egy, illetve négy év alatt megtéríti. Az alapszabály határozza meg a tagok háztáji gazdaságának méreteit, amelyek fél és egy katasztrális hold között mozoghat. A tag tarthat magának egy tehenet, egy-két növendékmarhát, egy-két anyakocát szaporulatával, évente három-négy hizott sertést, öt juhot vagy kecskét, korlátlan számban baromfit, házinyulat és méhet. A közös gazdálkodásba bevitt ígás és haszonállatok értékét 20—35 százalék kivételével kell kifizetni. A dolgozó parasztok

belépési nyilatkozattal és felvételi kérelemmel lépnek a szövetkezetbe s ezen bejelentik, hogy mennyi földjük, gazdasági felszerelésük és állatuk van, amit bevisznek a szövetkezetbe. A szövetkezetbe kell bevinni a családtagok nevén álló földet vagy az ő tulajdonukban lévő állatokat is. Magukkal viszik a dolgozó parasztok a szövetkezetbe vitt földterület bevetéséhez szükséges vetőmagot és a közös tulajdonba adott állatok eltartásához a szükséges takarmányt is. Az alapszabály pontosan meghatározza mindezeket a kérdéseket és intézkedik a szövetkezet megalakulásának módjairól és a társulás szervezetről. A termelőszövetkezet legfontosabb igazgatási szerve a közgyűlés. Ez dönt a tagok felvételéről, kizárásáról, kölcsönök, hitelek felvételéről, a közgyűlés vitatja meg és hagyja jóvá a szövetkezet termelési tervét, bevételi, kiadási költségvetését, az építkezési és beruházási terveket. A tagok együttesen döntenek, hogy miképpen osztják fel és mire fordítják közös gazdaságuk jövedelmét — természetesen a vonatkozó általános jogszabályok figyelembevételével. A közgyűlés köti meg a gépállomásokkal is a szerződéseket, a termelési év végén pedig a közgyűlés vitatja meg és hagyja jóvá a vezetőség beszámolóját vagy szükség esetén az vonja felelősségre a vezetőséget. A vezetőség havonta legalább egyszer köteles közgyűlésre összehívni a tagsgot, ha a vezetőség ezt elmulasztja, a tagok egyharmadrészenek kérésére köteles közgyűlést tartani. Természetes, hogy a közgyűlés nem intézhet minden ügyet, ezért a szövetkezet ügyeit két közgyűlés között a választott vezetőség intézi. A két évre választott vezetőség kéthetenként köteles ülést tartani. Száznál nagyobb taglétszámú szövetkezetben hét, kisebbekben öttagú vezetőséget választanak. A termelőszövetkezetekben többszáz nemritkán több ezer holdon gazdálkodnak. A munkaszervezés brigádok alakításával történik. A brigádokon belül a sok kézimunkát igénylő kapasnövények növényápolási munkáinak elvégzésére 8—12 főből álló munkacsoportokat szerveznek. Az állattenyésztésbe már akkor is brigádot kell szervezni, ha az állatállomány gondozása csak három tag munkáját köti le. Ha az állatállomány 10—12 tagnál több tag beosztását követeli két vagy több brigádot kell szervezni. Az állattenyésztésben állatfajonként, hasznosítási áganként, korcsoportonként kell a brigádokat megszervezni. Az alapszabály kimondja, hogy valamennyi termelőszövetkezeti tag köteles évenként legalább 120, a kisgyermekes anyák pedig legalább 80 munkaegységet teljesíteni. Miután a munkát az év minden szakaszában rendszeresen el kell végezni, a közgyűlés meghatározza azt is, hogy az egyes szakaszokban mennyi munkaegységet kell teljesíteni az egyes tagoknak. A vezetőségnek módja van a fegyelemsértők megrendszabályozására és büntetésére. Ez dorgálásból, a közgyűlés színe előtt való megrovásból, a munkaegység elvonáson keresztül egészen a kizárásig terjedhet. Az igazságos jövedelem elosztás biztosítására pontos nyilvántartást, könyvelést kell vezetnie a termelőszövetkezetnek, a munkaegységkönyv pedig arra szolgál, hogy feljegyezzék benne, mennyi munkát kell elvégezni a tagoknak és munkájukért hány munkaegységet irnak nekik jóvá.

Az állam a termelőszövetkezeteket nagymértékben támogatja. A gépállomásokon keresztül nyújtott támogatás kb. kétszerese az egyéni gazdákat megillető támogatásnak. A tárcsával végzett tarló-

hántás díja pl. holdanként a termelőszövetkezetek számára 8 búza-kilogrammban, az egyéni gazdaságok számára 16 búzakilogrammban van megállapítva. A termelőszövetkezetek a szerződéssel termelt termények után kétszer annyi prémiumot kapnak, mint az egyénileg dolgozó parasztok. A vetőmagot 10 százalékkal olcsóbban kapják, mint az egyénileg gazdálkodók. A termelőszövetkezet holdanként 7.8 kg húsbeadásra van kötelezve, az egyénileg dolgozó paraszt 13.50 kg-t tartozik beadni és így tovább. Ezenkívül az állam a beruházási célokra hosszúlejáratú hiteleket, kedvezményes biztosítást nyújt a termelőszövetkezeteknek, nem beszélve az állatorvosi szolgáltatás ingyenességéről és a társadalombiztosítás nyújtotta rendkívüli kedvezményekről. Lehetővé teszi a szövetkezet azt is, hogy a közgyűlés gondoskodjék kiöregedett, munkakép-telenné váló tagjainak támogatásáról.

A termelőszövetkezetek mellett, mint a társulás kötetlenebb formája szerepel a termelőszövetkezeti csoport, amelynek mintaalapszabályát a magyar népköztársaság minisztertanácsa, a termelőszövetkezeti tanács és a földművelésügyi miniszteri előterjesztésére 10.069/1955. (VII. 28.) számú határozatával hagyta jóvá. Eszerint legalább 10 tag és legalább 50 katasztrális hold szántóföld szükséges a termelőszövetkezeti csoportok megalakításához. A tagok kötelesek a csoport közös gazdálkodásába bevenni összes tulajdonukban vagy használatukban levő szántóföldjüket, de joguk van legfeljebb 1 katasztrális hold területet háztáji gazdálkodás céljára megtartani, ha a család használatában nincs kert, szőlő vagy ezek területe nem éri el az 1 holdat. Ha a csoport tagjainak földje nem teszi ki az 50 holdat, vagy többel is meg tudnak birkózni, akkor állami tartalékföldet is bevonhatnak a csoport gazdálkodásába.

A termelőszövetkezeti csoport tagjai a csoport egész gazdálkodási területén a szántást kötelesek közösen végezni, területük táblás művelésével és közös vetésforgóban és közös vetésterv alapján kell gazdálkodniuk. A közös szántás költsége a tagokat vetésterületi részesedés arányában terheli és a csoport tagjai a rájuk bízott területeken a növények vetését, művelését és betakarítását már egyénileg végezhetik. Ebben az esetben a felszántott területet a tagok között vetésterületi részesedésük arányában jelölik ki művelésre, ami esetleg sorshúzással is történhet. Ezt a vetésterületi részesedést a bevitt saját földek területe és a kataszteri tiszta jövedelem alapján állapítják meg és ennek arányában kell hozzájárulni a trágyázás költségeihez is.

A szabályzat lehetővé teszi azonban, hogy a közös szántáson kívül a közös termelést a gazdálkodás bármely ágára kiterjessze a közgyűlés és ez esetben a növénytermelés minden munkáját közösen végzik. Meg lehet szervezni ezen kívül a tagok jövedelmének fokozására és a beadási kötelezettségük együttes teljesítésére a közös állattenyésztést, a termelvények közös értékesítését, a gazdálkodáshoz szükséges anyagok és eszközök közös beszerzését is. A szabályzat ezeknek a munkáknak a lebonyolítási módjáról, végrehajtásáról részletesen intézkedik.

*Felelős kiadó: S í k S á n d o r*

# SZERKESZTŐI ÜZENETEK

**G. V.** Erről a kérdésről igen érdekes adatokat közöl *Jacomo Fantuzzi*, aki 1652-ben diplomáciai szolgálatot teljesített Varsóban, a pápai nunciatúrán. Rómába hazatérőben beutazta Észak-németországot, Hollandiát, Belgiumot, a Rajna tájait, és aztán Münchenen és Innsbruckon keresztül tért vissza hazájába. Utjáról beszámolva nem győzi csodálkozását kifejezni, mennyire szabad és független a nők helyzete ezekben az országokban. Határozott szimpátiával beszéli, hogy Antwerpenben és Brüsszelben mennyire tanulják a „társaságbeli hölgyek” a klasszikus és a modern nyelveket, mennyire értenek a történelemhez és filozófiához, és mennyire résztvesznek a férfiak társalgásában. Csodálkozva állapítja meg, hogy kereskedők és iparosok feleségei elvégzik férjük üzleti utazásainak egy részét. Önállóan végigutazzák az országot és nincsenek kitéve semmiféle kellemetlenkedésnek, veszélynek, és önállóan kötnek meg fontos üzleteket, megrendeléseket, szerződéseket. Csodálkozása hódoló csodálattá lett, amikor megismerte a *Beguínage*-kat, ahol a nők százai éltek szerzetesszerű közösségben, de nagy személyi szabadságban, csinos és kellemes otthonokban. Kenyerüket maguk keresték meg vagy magának a *Beguínage*nak ipari vállalataiban, vagy házon kívül. Kölnben a *Kanonissák* intézménye ragadta el. Még sohasem találkozott ennyire nagyműveltségű nőkkel, akikkel egy egész délutánt töltött el a legmagasabbrendű szellemi dolgokról társalogni. Uti naplóját most rendezik Rómában sajtó alá. De ha elolvassa Avilai nagy Szt. Teréz életrajzát és Ward Máriáét, elcsodálkozhat azon, hogy mekkora utakat tettek meg és milyen önállósággal.

**B. K.** Igen, igaza van barátjának. A hamvazkodás nem valami olyan újdonság a vallásos élet jelenségei között, amit nem ismertek volna régebbi vallások is. A zsidóság is használta a gyász és bánat jeléül, a ninivéiek és más népek is. Csak azt nem értjük, miért von le ebből barátja támadási anyagot a kereszténységgel szemben. Hányszor hangoztatja a keresztény tanítás, hogy a természetfeletti a természetesen épül! Ha egy szimbólum oly természetes, hogy szinte magától kínálkozik, miért vetné el a kereszténység? Talán azért, hogy „újdonságképen” valami olyat erőszakoljon rá a lelkekre, ami idegen és természetellenes számukra? Nem mélyebb megértést és szeretetet jelent magához ölelni, megáldani és megszentelni azt, ami az emberi lélekben „magától” (vagyis az Úristennek egy rejtettebb kinyilatkoztatásából) fakad?

**Cs. T.** Nincsen azon semmi restelnivaló, hogy felnőtt férfi léte még mindig szeret műkedvelői színpadon szerepelni. Van a lelkében egy tehetség, amely ki akarja élni magát. Ha ezzel önmagának és másoknak örömet szerez, miért ne tenné? Baj csak akkor lenne, ha emiatt elhanyagolná elsőrendű hivatási és családi kötelességeit, vagy ha valahogy úgy „művész úr”-nak érezné magát a többi emberrel szemben. Arany János is, Petőfi is megpróbálkoztak a színészettel, Dickensről pedig fel van jegyezve, hogy nincs ember, aki többször szerepelt volna műkedvelői színpadon, mint ő. Az okát hol hazafiasságnak, hol jótékonyáságnak, hol társadalmi kötelezettségnek nevezte. A valóság az, hogy szükségére volt az életben valami „játékra”, valamire, amibe „belefeledkeznek”, amikor „formál”, „alakít”, „termel”. Ha ezzel a passziójával tehetség is párosul, és örömet tud szerezni vele másoknak és önmagának... mi van ezen szégyelnivaló?

O. I. Igen, a kettő azonos, Brigittának is mondják, Birgittának is. De „azonos” benne az is, hogy volt ő nagyvilági udvarmester-nő Magus Eriksson királyi udvarában, volt egészen elvonultan élő vezeklő özvegy, aki a feljegyzések szerint „még a fejét sem merte felemelni gyóntatója engedélye nélkül”, és volt lángszavú és szikla akaratú politikai agitátornő, akinek nagy szerepe volt a pápáknak Avignonból Rómába való visszatérésében. Kemény önmegtartózkodásokat gyakorolt, amelyek mai szemmel nézve már szinte az önkínzás határát érintik, és mégis reánk hagyja az Úrtól kapott eme intelmet: Mária, János és Magdolna nem vetették meg a testet és nem nyújtottak neki mérget étel helyett, sem tövist ruha helyett, és nem feküdtek hangyabolyba... Én magam is: Isten és ember, a világban ettem, és másként is gondját viseltem testemnek. Sok tulajdonságot egyesítenek a szentek!

S. Sz. Különbséget kell tennie az általános „vallásos zene” és a liturgikus használatra szánt ének között. Ez utóbbi a liturgiában résztvevő közösség hangos imája, ez éneklés törvényei szerint. Mint ilyen természetesen egyszerű (a szó legnemesebb értelmében) nemcsak formájában, de tartalmában, mondanivalójában is. Mindenki megértheti, mindenki átélheti. Néha a ritkábban előforduló szövegeket, vagy dallamokat, vagy a nagyobb ünnepélyesség kedvéért engedélyezett bonyolultabb formákat nem adja elő az egész közösség, hanem egy gyakorlottabb kórus. De ők is a közösség helyett, annak nevében énekelnek, illetve imádkoznak az Úr Istenhez, és nem a közösség gyönyörködtetésére, még abban a legnemesebb értelemben sem, amit „áhitatkeltésnek” lehetne nevezni. Nem. A liturgiában használt ének kizárólag ima, amely az Istenre vonatkozik és így természetesen szépségre törekszik. Így azt, hogy valamely ének kallama alkalmas-e a liturgiában való használatra, kizárólag (természetesen zenéhez értő) egyházi emberek állapítják meg. Más a kiindulás az általános értelemben vett „vallásos zenénél”. Ebben egy, a zenében élő, érző, beszélő ember elmondja azt, amit ő, első személyben érez és lelkében hall, amikor az Úr Istenre gondol, amikor megjelenik előtte és lábaihoz borul. Lehet, hogy ez a találkozás egy vad lázongással kezdődik mint Lisztnek egyik orgonadarabja, és titáni küzdelem után csendesen pihen el mint ugyancsak Lisztnek Oszlatis hostiája. A művészt megragadhatja valamely zsoltár, vagy a szentmise Glóriája, vagy bármely más a szentmisében is használatos szöveg (muzsikája azért még nem liturgikus muzsika, mert szövege az.) A muzsikos most egyrészt önmagát akarja kifejezni, másrészt a közösséggel át akarja éltetni ugyanazt, ami az ő lelkében él. Magával akarja ragadni a közösséget. Mármost ez az „önmagát kifejezés esetleg szokatlan, érthetetlen, ellenszenves lehet valakinek, aki nem élte át, vagy még nem élt át hasonlót. És ennek a „magával ragadásnak” lehetnek olyan eszközei, amelyeket bizarnak, túlzottnak, ellenszenvesnek talál valamely lágyabban, — vagy éppen keményebben — hangolt lélek. Mindegy: a művésznek joga van önmagát kifejezni. Ezek a művek talán nem alkalmasak arra, hogy helyet kapjanak a liturgiában, de a maguk helyén lesznek, a hangversenyteremben nagy lelki elmélyedést szerezhetnek és templommá avathatják a hangversenytermet is.